

YOU CAN TEACH AN OLD DOG NEW TRICKS!

OLD AND NEW FORMS
OF CENSORSHIP

24-26
FEB
2022

Department of Political
Science and History,
Panteion University

In collaboration with the
National Museum of
Contemporary Art

CIVIL Interdisciplinary Conference | [Zoom Link](#)

CIVIL

■ CENSORSHIP IN
VISUAL ARTS & FILM

The CIVIL interdisciplinary conference is part of the post-doctoral research project «Censorship in Visual Arts and Film: The Greek experience from the post-war years to the present» (CIVIL) hosted by the Department of Political Sciences and History, Panteion University, Athens. This project has received funding from the Hellenic Foundation for Research and Innovation (HFRI) and the General Secretariat for Research and Innovation (GSRI). The conference will be carried out online, with livestreaming.

CONTENTS

- 4 Concept
- 8 Conference Committee
- 9 Abstracts (Greek / English)
- 38 Keynote (in English)
- 42 Round Tables (in Greek)
- 45 Programme (Greek / English)
- 52 Participants
- 54 The project CIVIL
- 58 Publications

Concept

PART I: Censorship in the 20th century

Throughout the 20th century, censorship – as a major tool of various political regimes for regulating, restricting and controlling the freedom of expression – took many faces. Part one of the CIVIL conference aims to examine censorship in the 20th century as a productive process, meaning that, on the one hand, it determined the framework within which different dimensions of the public discourse were able to develop, while, on the other, it triggered the emergence of alternative forms of expression and creativity through which the regulated subjects attempted to overcome constraints. Thus, by revisiting well-known and by detecting unknown censorship events of the 20th century we attempt to explore how, under censorial pressures that defined the limits of social consensus and public debate, various fields in the public sphere were shaped. These include a range of socio-political and cultural trends, collective and individual behaviours, as well as the articulation of different identities – social, political, religious, ethnic, artistic, sexual, ableist and gender.

Moreover, we are interested in investigating the different regulating and sensorial apparatuses, ranging from those exercising formal and institutionalized censorship, such as the state, the Church and other power structures, to those imposing informal censorship (e.g. community and familial modes of control), including also self-censorship. The tracing of these collaborative or antagonistic networks of diverse constructions and social actors, as well as of the possible breaks and continuities in their practices across different periods

of time, can significantly enrich our knowledge about the very notion of power in the 20th century.

Despite our emphasis on the Greek context, we are willing to address censorship from comparative perspectives, examining the Greek case in relation to South European, Near East and Latin American societies.

PART II: Free Speech and its Discontents

BELIEF SYSTEMS, IDENTITIES AND CENSORSHIP

Traditionally, 'censorship' was restricted to direct forms of regulatory intervention and control by political authorities such as the State and the Church. Censorship was generally understood as the official suppression or prohibition of forms of expression, as being identical to its legal definition, namely the official inspection of several forms of expression before release to ensure that they do not offend against legal proscriptions instituted by the state. Growing awareness of issues such as political correctness, 'hate speech', ethnic minorities, pornography, feminism, and their relationship to free speech and censorship, have led to a surge of academic publications on these topics. This fundamental intellectual shift, exemplified by the work of Michel Foucault, holds that the state is not the only agent of censorship. On the other hand, the very same notion of a neutral state that liberalism

has developed to ensure that there is no abuse of government power, has been called into question: how can, for example, minorities' or women's voices be heard fairly within a society that is systemically racist, sexist, and homophobic? Shouldn't a liberal state deal with certain dominant racist, sexist, and homophobic views that have become so deeply held as not to be amenable to rational discussion?

Starting from this point, part two of the CIVIL conference aims to offer a comparative charting of the censorship discourse by adopting an inclusive definition of the term derived from new scholarship and the concept of 'new censorship'. Such an approach will allow us to shed light upon the gray areas of what has become known as a 'censorial logic', analyzing cases where censorship goes beyond its traditional definition and studying its very nature, its workings and uses. In other words, it will critically investigate the 'persistence' of the censorial logic through the analysis of concrete cases and phenomena and the refinement of the theoretical approaches to censorship in which the old binary model for understanding censorship in a libertarian versus protectionist divide is undone.

Papers focus mainly but not exclusively on:

- Power structures, discipline mechanisms, censorial institutions
- Censorship policies, methods and practices
- Formal and informal censorship, self-censorship
- Censorship in film, art, literature, music, performance, television, biography, etc.
- Censorship in journalism and the Press
- Political censorship
- Nation, ethnicity, minorities
- Obscenity, pornography
- Blasphemy
- Academia and censorship
- Implications of censorship (creation, circulation, consumption)
- Censorship and moral panics
- Identities
- Political correctness
- Hate speech
- Cancel culture, ostracism, exclusion
- Modes of resistance, collective and individual activism
- Discourses on censorship, discipline, silencing and control

The conference will be conducted in English and Greek.

Conference Committee

Dimitris Christopoulos | Panteion University of Social and Political Sciences

Maria Chalkou | Panteion University of Social and Political Sciences; Ionian University

Eleni Kouki | Panteion University of Social and Political Sciences

Penelope Petsini | Panteion University of Social and Political Sciences

Andreas Takis | Aristotle University of Thessaloniki; The Metropolitan Organisation of Museums of Visual Arts of Thessaloniki – MOMus

Christos Triantafyllou | Panteion University of Social and Political Sciences

Valia Tsirigoti | Panteion University of Social and Political Sciences

Abstracts

Amaldas C. | English and Foreign Languages University, Hyderabad, India
Working of “Mob” on Film Censorship in India: Critiquing Mazzarella’s Approach

Studies about censorship, and content regulation practices belong to two approaches. The first approach frames censorship as an “institutionalized” form of content regulation operating as an arm of the modern state. The second approach considers censorship as a “constitutive” and “structural” process. The regulatory action here is decentralized, and forms the essential part of social life. The first approach hides more subtle, ubiquitous and constitutive forms of social censorship. Though the “new censorship” approach is nuanced, it trivialises many brutal and heinous human rights violations of regulative action. William Mazzarella’s studies bridge this gap. His works explore the relationship between censorship –film censorship in particular– publicity, public sphere and governmentality. According to him, the mass mediated modern public sphere has a very unique characteristic- open edges of mass publicity. This new empowerment of the public to interpret and consume knowledge was feared by the authorities and forced them to devise many regulatory mechanisms. Film censorship among them is rigid across the world and is very brutal in India. And sometimes the regulations take decentralized and violent forms as public outrages in India after the 1990s. Hence, Mazzarella’s approach tries to move forward from the existing censorship debates by linking regulations to the public sphere. But even it falls short of becoming a comprehensive approach to point to the complications in the class relations. He says regulatory complications are inevitable to mass mediated public spheres. And this takes Mazzarella back to the basic proposition of “new censorship” debate. Hence this study tries to build a critique of Mazzarella’s censorship studies by exploring various public film regulatory controversies that happened after 1990 in India. This paper attempts to list some drawbacks of this approach by proposing to study the complications in class relations after liberalization of the Indian economy in 1991.

Amaldas C. is a PhD candidate from Film Studies Department of English and Foreign Languages University, Hyderabad, India. His work explores the relationship between film censorship controversies that happened after the 1990s, and the economic, political milieu India since then. His areas of interest include religious fundamentalism and its political economy, globalization, and film censorship.

Boatti Chiara | University of Milan, Italy

Film censorship within the network of institutional control on cinema in postwar Italy: the case of the “forbidden film” *L’armata s’agapò*

Starting from the trial of film critics Renzo Renzi and Guido Aristarco, for the publication of the article “*L’armata s’agapò*”, the paper intends to place it in the broader context of interactions between institutions and cinema in post-World War II Italy, with particular reference to the institution of administrative censorship. Published in the magazine *Cinema Nuovo* in February 1953, “*L’armata s’agapò*” consists of a proposal for a “forbidden” film about the Italian occupation of Greece in the years 1941-43. In open polemic with the past, Renzi presents the occupation in an anti-heroic perspective, referring, among others, to episodes concerning the relations of the Italian militias with Greek women, or the frequentation of brothels. Renzi as author and Aristarco as editor of the magazine were arrested and tried on charges of insulting the Armed Forces, by the Military Court of Milan, which considered the two critics to be still members of the army, as on leave not absolute. The matter had wide resonance in the press of the time, involving issues such as civil and press freedoms and the inadequacy of the codes, and saw many State institutions being involved: administrative censorship (controversially was called into question by the “forbidden” nature of the subject), the Ministries of Foreign Affairs and of the Interior, film institutions (now mobilizing against the two critics), the Secretariat of Vatican State and the already mentioned Military Court. This proposal aims to analyze the case, better known to political controversy than to historiography, starting from a systematic survey of the substantial files kept in the institutional archives. It will emerge that administrative censorship is part of a complex network of control over the social power of cinema that involves multiple institutions.

Chiara Boatti is currently a PhD student in Sciences of the literary, artistic and environmental heritage at the University of Milan, where she is conducting a research project on the institutions with which the State controlled the social power of cinema in post-war Italy, with a focus on administrative film censorship. In 2016 she obtained a BA degree in Modern Philology from the University of Pavia. In 2017 she won the Ermanno Olmi Prize promoted by the University of Milan for the best master’s thesis in History of Italian Cinema. She has published several essays in scientific journals.

Γεωργιάδη Κωνσταντίνα | ΙΜΣ/ΙΤΕ

Από τον *Φάουστ* στο *Λάλκα*: η ελευθερία ή/και τα όρια της τέχνης και του (φιλοζωικού) ακτιβισμού

Αντικείμενο της εργασίας αποτελούν δύο διαφορετικές καλλιτεχνικές δημιουργίες, η παράσταση του *Φάουστ* του Μιχαήλ Μαρμαρινού (2014) και η μικρού μήκους ταινία *Λάλκα* της Λένας Κιτσοπούλου (2020). Παραγωγές της Στέγης Γραμμάτων και Τεχνών του ιδρύματος Ωνάση, αποτέλεσαν αντικείμενο αντιδράσεων από τις φιλοζωικές οργανώσεις, καθώς και τα δύο, με διαφορετικό τρόπο, φέρνουν στη σκηνή και στην οθόνη την σύντομη παρουσία (*Φάουστ*) και τη φολκlorική αναπαράσταση της σφαγής (*Λάλκα*) ζώων. Διαμετρικά αντίθετα ως προς τους στόχους και την καλλιτεχνική τους υπόσταση, και τα δύο δημιουργήματα προκάλεσαν τους άτυπους «λογοκριτικούς» μηχανισμούς του φιλοζωικού ακτιβισμού, ανοίγοντας τον διάλογο α) για τα όρια και την ελευθερία της τέχνης και β) τον φανατισμό και την υποκρισία του (αστικού) κοινωνικού ιστού.

Η **Κωνσταντίνα Γεωργιάδη** είναι Κύρια Ερευνήτρια στο Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας και διδάσκουσα στο ΔΠΜΣ του Τμήματος Φιλολογίας Πανεπιστημίου Κρήτης και του ΙΜΣ-ΙΤΕ.

Γκλαβίνας Γιάννης | Κεντρική Υπηρεσία Γενικών Αρχείων του Κράτους

«Δεν υπήρχε κάποια υπηρεσία του αρμοδίου υπουργείου να διέκρινε τας ασχημίας;»: Το ανεπίσημο δίκτυο λογοκρισίας και οι παρεμβάσεις του στον θεσμοθετημένο κρατικό μηχανισμό προληπτικής λογοκρισίας την περίοδο 1945 – 1973

Η λογοκρισία στην προληπτική ή την κατασταλτική της μορφή χρησιμοποιήθηκε από την κρατική εξουσία, ιδίως όταν αυτή αποκτούσε ολοκληρωτικά και αυταρχικά χαρακτηριστικά, ως μέσο επιβολής ελέγχου και περιορισμών στη δημόσια έκφραση ιδεών και αντιλήψεων. Στην Ελλάδα η δικτατορία του Μεταξά ήταν αυτή που συστηματοποίησε τη θεσμοποιημένη προληπτική κρατική λογοκρισία στον δημόσιο λόγο και την καλλιτεχνική έκφραση, συγκροτώντας έναν λογοκριτικό μηχανισμό με αιχμή το νεοσυσταθέν το 1936 Υφυπουργείο Τύπου και Τουρισμού και δημιουργώντας το νομικό πλαίσιο που διέπει τη λειτουργία του. Ο μηχανισμός αυτός και το πλαίσιο λειτουργίας του παρέμεινε σε γενικές γραμμές ο ίδιος από το 1936 έως την πτώση της δικτατορίας των συνταγματαρχών, διαμορφώνοντας, είτε πρόκειται για δικτατορικά καθεστώτα είτε για καχεκτικές δημοκρατίες, μία ενιαία περίοδο άσκησης θεσμικών πολιτικών περιστολής του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης στην τέχνη και τον δημόσιο λόγο, πολιτικών που διαπλέκονταν

με τον φόβο της κομμουνιστικής απειλής, την εθnikοφροσύνη και την ανάγκη περιφρούρησης της ελληνικής κοινωνίας και ιδίως της νεολαίας από ξενόφερτες «κακές» επιρροές. Κατά την ίδια περίοδο λειτουργούσε ένα παράλληλο δίκτυο λογοκρισίας που παρενέβαινε στο έργο του θεσμοθετημένου μηχανισμού προληπτικής λογοκρισίας υποδεικνύοντας πολιτικά και εθνικά επιλήψιμα, άσεμνα και αντιβαίνοντα στις ελληνοχριστιανικές αρχές αναγνώσματα και δημόσια θεάματα. Στόχος της εισήγησης είναι να ερευνήσει μέσα από το αρχείο της Γενικής Γραμματείας Τύπου και Πληροφοριών, του θεσμοθετημένου δηλαδή φορέα άσκησης προληπτικής λογοκρισίας, τα χαρακτηριστικά του παράλληλου αυτού λογοκριτικού δικτύου. Επιχειρείται, δηλαδή, να προσδιοριστούν οι φορείς που συγκροτούσαν το δίκτυο αυτό, οι αιτίες της παρέμβασής τους και η δυνατότητά τους να επηρεάζουν τις αποφάσεις των επιτροπών λογοκρισίας την περίοδο από το τέλος της γερμανικής Κατοχής έως την πτώση της δικτατορίας των συνταγματαρχών.

Ο **Γιάννης Ν. Γκλαβίνας** είναι διδάκτωρ της Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Διετέλεσε επιστημονικός συνεργάτης του Ιδρύματος Μελετών Χερσονήσου του Αίμου και εργάζεται στην Κεντρική Υπηρεσία των Γενικών Αρχείων του Κράτους στην Αθήνα. Έχει δημοσιεύσει μονογραφίες και ποικίλα άρθρα σε επιστημονικά περιοδικά και συνέδρια τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό σχετικά με τη μουσουλμανική μειονότητα στην Ελλάδα, τις πληθυσμιακές μετακινήσεις της περιόδου 1912-1923, τις κρατικές πολιτικές λογοκρισίας κ.ά., ενώ είχε την επιμέλεια εκθέσεων αρχαιακού υλικού σχετικά με την περίοδο της γερμανικής κατοχής στην Αθήνα και τη λογοκρισία στη δικτατορία των συνταγματαρχών.

Dimoulis Dimitris | Getulio Vargas Foundation, São Paulo, Brazil

Lunardi Soraya | São Paulo State University, Brazil

**“Socialism and censorship are incompatible” (Melina Merkouri):
Social limits to censorship on the occasion of the de Sade case**

The paper tries to reverse the usual reflections on censorship. We do not ask why a public authority takes the “scissors”, but why it does not do so even when it has the legal possibility to censor a work. We use the 1982 censorship case and the subsequent criminal conviction of the Greek publisher of Sade’s works as a key reference. This case provoked unanimous and sharp criticism not only from scholars and artists, but also from the “socialist” government itself. Although the act of censorship was formally successful, it proved to be a Pyrrhic victory for the censors (state prosecutors and judges): it gave rise to the liberalization of the obscenity statutes and de Sade was the last classic author (a concept that

requires concretization!) censored in Greece. The social reaction showed that classical pieces cannot be censored even if their content is clearly obscene, vile or even criminal (Sade's work is an extreme example of this). The "classics" can say what they want and the censors should remain silent. Another indication that censorship is an expression of a correlation of power and not a mere act.

Soraya Gasparetto Lunardi is Professor of Public Law at the São Paulo State University (Unesp).

Dimitri Dimoulis is Professor of Public Law at the Getulio Vargas Foundation (São Paulo, Brazil).

Górski Marcin | University of Łódź, Poland

On the alleged imbalance in balancing competing interests under Article 10 ECHR in cases concerning "blasphemous" speech

In 2021 Culture Action Europe launched the project aimed at greater involvement of artists and cultural workers from MENA/SWANA countries residing in the UE. One of the interim conclusions of the project's panellists was that the ECtHR applies different standards when balancing competing interests in cases under the limb of Article 10 ECHR.

The first purpose of this study is to verify this conclusion against the background of the case-law of the European Court of Human Rights, including cases like *E.S. v. Austria*, *I. A. v. Turkey*, *Wingrove v. UK*, *Sekmadienis v. Lithuania*, *Alekhina v. Russia* and others (including e.g. also communicated cases like *Rabczewska v. Poland*). Next, it is important to analyze whether the ECtHR applies and should apply the *prevailing community standard* test, especially in cases relating to freedom of artistic expression. Finally, the study will examine whether the approach of the ECtHR to balancing competing interests in Article 10's cases concerning allegedly "blasphemous" speech compromising religious views of Christians and Muslims may be influenced by the expected mass migrations caused by the climate catastrophe.

The working assumption of this study is that a certain imbalance in balancing competing interests in this type of cases is traceable, yet the greater problem is that the major change in the religious and cultural structure of the European society may soon challenge the existing standards under Article 10 ECHR.

Marcin Górski is Dr. Habil. Juris, professor of the Department of European Constitutional Law, University of Łódź (Poland), member of the Centre of Research on Migration Law, Polish Academy of Sciences, member of the Human Rights Committee of the National Bar of Attorneys.

Iliadou Coralia | University of Manchester, UK

Censoring Foreign Cinema during the Greek Junta (1967-74):

The Translator in Focus

The Greek military dictatorship (1967-74) was an idiosyncratic dictatorial regime that will be remembered for its multilevel oppression, realized through a carefully orchestrated propaganda and strict control over cultural products, including national and foreign cinema. This paper intends to gauge the extent to which the translation of foreign cinema was also pressed to the service of various forms of censorship during this period. Specifically, it will shed light on the role played by translation agents in the film censorship mechanism and investigate the extent to which film translation practitioners succumbed to state censorship or engaged in an act of self-censorship in order to secure screening permissions for foreign political films.

This study envisages censorship as a productive phenomenon involving multiple (non-)state actors rather than a merely repressive act exercised by state institutions, in line with the concept of 'new censorship'. An application of this new approach to the study of the 'censorial logic' is thus intended to reveal the extent to and the manner in which both state and non-state actors from the film translation industry employed censorial strategies in order to frame the Greek translation of foreign film scripts to the censorship Board or to the public. Furthermore, it will be shown how this approach allows for an evaluation of the degree of agency and role played by translation agents in the film censorship mechanism of this period. With particular reference to the Greek translation of Michael Wadleigh's subversive documentary *Woodstock* (1970) and other relevant case studies, this paper will reveal the main censorial strategies employed at the translation stage of the lifecycle of imported political films, but also illuminate the position and status of film translation agents in the censorship apparatus of the time, and ultimately their central role in the making of post-war Greek history. [Note: This forms part of my larger doctoral thesis project on film translation history and censorship in post-war Greece].

Coralia Iliadou is a PhD Candidate in Translation and Intercultural Studies at the University of Manchester, UK. She holds a School of Arts, Languages and Cultures PhD scholarship from the same institution. Her doctoral research examines the history of film translation practice in Greece, with an emphasis on acts of (self-)censorship. Coralia obtained a BA degree in English Philology (Distinction) from the National and Kapodistrian University of Athens and an MA in Translation and Interpreting Studies from the University of Manchester, UK. Her research interests include the history of film translation, new theories of censorship and the role of translation agents in the history of social movements.

Ηλιάκη Μαρκέλα | Πανεπιστήμιο Κρήτης *Όρνιθες* 1959 – Το χρονικό μιας παράστασης

Στις 29 Αύγουστου του 1959, στο κατάμεστο Ηρώδειο, λαμβάνει χώρα το μεγαλύτερο σκάνδαλο της νεοελληνικής θεατρικής ιστορίας. Ο Κάρολος Κουν, ανεβάζει στο πλαίσιο του Φεστιβάλ Αθηνών τους *Όρνιθες* του Αριστοφάνη με συνεργάτες τον Β. Ρώτα, τον Γ. Τσαρούχη, τη Ρ. Μάνου και το Μ. Χατζηδάκι. Σε μια Ελλάδα, που κατά τη δεκαετία του '50, βράζει ακόμα ενδόμυχα από τα δεινά του εμφυλίου πολέμου και οι «μετριοπαθείς» δεξιές κυβερνήσεις αντιμετώπιζουν την καινοτομία ως απειλή, το Θέατρο Τέχνης παρουσιάζει στο πλαίσιο του κρατικού Φεστιβάλ, έναν Αριστοφάνη πιο καυστικό από ποτέ. Την επομένη της πρεμιέρας η παράσταση λογοκρίνεται και με ανακοίνωση του Υπουργού Προεδρίας της Κυβερνήσεως Καραμανλή, Κ. Τσάτσου, ακυρώνονται όλες οι προγραμματισμένες επαναλήψεις της, καθώς κατά τη γνώμη της κυβέρνησεως προσέβαλε το θρησκευτικό αίσθημα του λαού και παραμόρφωσε το αριστοφανικό πνεύμα. Μετά το κυβερνητικό διάγγελμα οι αθηναϊκές εφημερίδες γίνονται πεδίο νέας εμφύλιας σύρραξης για τους κριτικούς, με κάποιους να στηρίζουν τη λογοκρισία που επεβλήθη και κάποιους να στέκονται αντίθετοι. Απογοητευμένος, σχεδόν χρεωκοπημένος, ο Κάρολος Κουν θα αντλήσει γνώση από την περιπέτεια της απαγόρευσης, μιας και διορθώνοντας τα σημεία που ενόχλησαν το '59 και προετοιμάζοντας καλύτερα την παράσταση, θα κατορθώσει με τους *Όρνιθες* να λάβει το 1962 το πρώτο Βραβείο στο Φεστιβάλ των Εθνών του Λονδίνου, ενώ θα επαναλάβει μέσα στα χρόνια την παράσταση με μεγάλη επιτυχία σε Ελλάδα και εξωτερικό. Η περίπτωση αυτή των *Όρνιθων* του Κουν μας αποδεικνύει πως συχνά η επιβεβλημένη λογοκρισία της ιδεολογικής αρτηριοσκλήρυνσης των δεξιών καθεστώτων του 20ού αιώνα, μπορούσε να γίνει γόνιμο έδαφος στα χέρια των καλλιτεχνών, οι οποίοι μέσα από τους εκφραστικούς περιορισμούς κατάφεραν να αρθρώσουν σαφέστερα το όραμά τους. Η Μαρκέλλα Ηλιάκη γεννήθηκε και μεγάλωσε στον Άγιο Νικόλαο Κρήτης. Φοίτησε στο τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης (2012-2018). Ολοκληρώνει τον κύκλο των μεταπτυχιακών της σπουδών στο ΔΠΜΣ Θεατρικών και Κινηματογραφικών Σπουδών στο Ρέθυμνο και εκπονεί τη διπλωματική της εργασία με τίτλο: *Ο Κάρολος Κουν και η νεοελληνική κωμωδία του 19ου αιώνα στο Θέατρο Τέχνης*. Ως μεταπτυχιακή υπότροφος είχε την ευκαιρία να εργαστεί (2019-2020) στο Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών στο Ρέθυμνο, στον τομέα Θεατρολογίας, υπό την εποπτεία της κ. Κωνσταντίνας Γεωργιάδη, αποδελτιώνοντας την εφημερίδα *Ακρόπολις* του έτους 1909 και συλλέγοντας τις θεατρικές ειδήσεις της εποχής. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα επικεντρώνονται στην εξερεύνηση της θεατρικής πορείας του Καρόλου Κουν καθ' όλη τη διάρκεια

του 20ού αιώνα, εστιάζοντας κυρίως στην αναβίωση του Αριστοφάνη και την πρόσληψη του ελληνικού δραματολογίου από το Θέατρο Τέχνης.

Κακουριώτης Σπύρος | ΕΚΠΑ

Η Ισορροπία του Nash: Μεταξύ «παλιάς» και «νέας» λογοκρισίας

Η ανακοίνωση θα μελετήσει την περίπτωση της λογοκρισίας της θεατρικής παράστασης *Η Ισορροπία του Nash*, που παρουσιάστηκε στην Πειραματική Σκηνή του Εθνικού Θεάτρου τον Ιανουάριο του 2016 και οι παραστάσεις της διακόπηκαν πριν την προγραμματισμένη ολοκλήρωσή τους, και η οποία απέτελεσε το πρώτο περιστατικό άσκησης κατασταλτικής λογοκρισίας στην κρατική σκηνή –και ένα από τα ελάχιστα που σημειώθηκαν σε θεατρικές της Αθήνας– μετά τη μεταπολίτευση.

Η διακοπή της παράστασης αυτής θα αντιμετωπιστεί σαν μια μεταιχμιακή περίπτωση λογοκρισίας, ανάμεσα στον 20^ο και τον 21^ο αιώνα, ανάμεσα σε «παλιά» και «νέα» λογοκρισία: Παρά την ουδέτερη στάση που τήρησε η τότε κυβέρνηση, ο καλλιτεχνικός διευθυντής του Εθνικού Θεάτρου είναι δημόσιος λειτουργός, ενώ και οι δυνάμεις που πίεσαν για τη λογοκρισία μπορούν να χαρακτηριστούν ως οιονεί κρατικές (αξιωματική αντιπολίτευση, ξένες πρεσβείες κ.λπ.): από την άλλη, καλλιτεχνικός διευθυντής εκείνη την περίοδο ήταν ένας καλλιτέχνης, ενώ η κοινότητα μνήμης ή οι ιδιώτες χορηγοί που αποτέλεσαν την αιχμή του δόρατος όσων απαιτούσαν τη διακοπή της παράστασης αποτελούν τμήμα της κοινωνίας των πολιτών.

Στην ανακοίνωσή μου θα επιχειρήσω να εξετάσω τις συνθήκες που επέτρεψαν και τους μηχανισμούς που πυροδότησαν τη λογοκριτική παρέμβαση σε μια περίοδο απρόσκοπτης λειτουργίας του δημοκρατικού πολιτεύματος και διακυβέρνησης της χώρας από ένα κόμμα της αριστεράς. Ακόμη, παίρνοντας υπόψη τη δυσκολία της ελληνικής κοινωνίας να διαχειριστεί τη μνήμη της δολοφονικής ένοπλης βίας και της αντιμετώπισής της κατά τη διάρκεια της μεταπολίτευσης, θα επιχειρήσω να αναδείξω τις κοινότητες μνήμης που ενεργοποιήθηκαν γύρω από αυτό το λογοκριτικό περιστατικό ως μηχανισμούς συντήρησης του πολιτισμικού τραύματος της τρομοκρατίας και, μέσω αυτού, παραγωγής πολιτικής, κοινωνικής και μιντιακής ισχύος για τα μέλη τους εκείνα που διαθέτουν υψηλή αναγνωρισιμότητα, προνομιακή πρόσβαση στα μέσα δημοσιότητας και υποστήριξη από ισχυρά κέντρα εξουσίας.

Ο **Σπύρος Κακουριώτης** είναι υποψήφιος διδάκτορας Ιστορίας στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ. Το θέμα της υπό εκπόνηση διατριβής του είναι: «Το πολιτικό θέατρο στην Ελλάδα από τη Χούντα στην Αλλαγή (1967-1981)».

Καραηλίας Γιώργος | Φωτογράφος/Ιστορικός Αστυνομική βία και λογοκρισία των τεχνικών εικόνων: η περίπτωση του Κώστα Τσιρώνη

Η προτεινόμενη ανακοίνωση εστιάζει κυρίως στην περίπτωση λογοκρισίας των εικόνων του φωτορεπόρτερ Κώστα Τσιρώνη από τη διεύθυνση της εφημερίδας Ελεύθερος Τύπος, για την οποία εργαζόταν. Οι συγκεκριμένες φωτογραφίες, που απεικόνιζαν αστυνομικούς να σημαδεύουν διαδηλωτές τόσο με πραγματικό όπλο όσο και με ανάλογες χειρονομίες, λήφθηκαν την επόμενη μέρα της δολοφονίας του 16χρονου Αλέξανδρου Γρηγορόπουλου από τον ειδικό αστυνομικό φρουρό Επαμεινώνδα Κορκονέα το βράδυ της 6ης Δεκεμβρίου 2008 στα Εξάρχεια. Στο ειδικό συγκείμενο του θερμού Δεκέμβρη του 2008, οι εικόνες του Τσιρώνη αποτέλεσαν σημαντικό τεκμήριο αστυνομικής βίας και καταστολής και ταυτόχρονα εύγλωττο παράδειγμα μεταμφίεσης της πολιτικής λογοκρισίας σε εταιρική από ένα φιλοκυβερνητικό μέσο μαζικής ενημέρωσης. Το αρχικό κείμενο της ανακοίνωσης γράφτηκε το 2017 για το Λεξικό Λογοκρισίας στην Ελλάδα. Πλαισιωμένο με συνοπτικές αναφορές σε άλλες ανάλογες περιπτώσεις, όπως η καταγραφή σε βίντεο του τραυματισμού από αστυνομικούς του φοιτητή Αυγουστίνου Ζενάκη το 2006 στη Θεσσαλονίκη (όπου η αρχική εκδοχή της αστυνομίας ήταν πτώση σε ζαρντινέρα,) όπως και η παραποιημένη προβολή από το MEGA ερασιτεχνικής λήψης βίντεο από το συμβάν της δολοφονίας του Αλ. Γρηγορόπουλου, επιχειρούσε να διερευνήσει τρόπους ελέγχου των τεχνικών εικόνων από τα θεσμικά ΜΜΕ ως συγκάλυψη της αστυνομικής βίας και καταστολής. Τα πρώτα συμπεράσματα οδηγούσαν σε λογοκριτικά επεισόδια που δεν έμοιαζαν με ασύνδετες εξαιρέσεις εντός απρόσκοπτης πολυφωνικής δημοκρατίας αλλά ούτε και με εκφάνσεις συντεταγμένης λογοκρισίας. Ωστόσο, η τρέχουσα μεταδημοκρατική συνθήκη της εντεινόμενης –αν και φαινομενικά συναινετικής– καταστολής των πολιτικών-κοινωνικών δικαιωμάτων και της χειραγώγησης της ενημέρωσης επιβάλλει μία σημαντική αναθεώρηση του αρχικού κειμένου. Προς αυτή την κατεύθυνση, η ανακοίνωση θα επιχειρήσει να θέσει κάποια ανοιχτά ερωτήματα σχετικά με τη γενικευμένη λογοκριτική υπαγωγή του συνόλου σχεδόν των θεσμικών ΜΜΕ, τις λογοκριτικές απόπειρες στους εναλλακτικούς διαύλους παραγωγής και διακίνησης των τεχνικών εικόνων αλλά και των καινοφανών πρακτικών αντίστασης μέσω αυτών.

Ο **Γιώργος Καραηλίας** γεννήθηκε στην Αθήνα και από το 2010 ζει κι εργάζεται μεταξύ Ελλάδας και Ισπανίας. Η καλλιτεχνική του πρακτική αφορά κυρίως την τεχνική εικόνα. Δουλειά του έχει παρουσιαστεί σε διεθνή φεστιβάλ και εκθέσεις καθώς και σε διάφορες δημοσιεύσεις, συμπεριλαμβανομένων των φωτογραφικών του βιβλίων *EstrangeR* (Kehrer Verlag Heidelberg, 2015) και

Personae non Gratae (2020). Επιπλέον, είναι κάτοχος μεταπτυχιακού στη Σύγχρονη Ιστορία. Έχει συμμετάσχει σε διάφορα πολιτιστικά και εκπαιδευτικά πρότζεκτ ως διοργανωτής, εκπαιδευτής και επιμελητής κι έχει συνεργαστεί με αρκετούς πολιτιστικούς φορείς και θεσμούς στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

Καρρά Κατερίνα | ΕΚΠΑ

Λογοκρισία σε χειρόγραφα θεατρικών έργων το α΄ μισό του 20ού αιώνα

Η ανακοίνωση θα αναφερθεί σε συγκεκριμένα παραδείγματα περιπτώσεων λογοκρισίας στο θέατρο, όπως συναντώνται σε χειρόγραφα θεατρικών έργων των αρχών του 20^{ου} αιώνα, σε μια προσπάθεια να χαρτογραφηθεί ο λογοκριτικός λόγος στο θέατρο. Συγκεκριμένα, θα αναφερθούν παραδείγματα από τη συλλογή χειρογράφων με την επωνυμία «Αρχείο-Θεατρική βιβλιοθήκη Κώστα Παπαγεωργίου του Αθηναίου» που φυλάσσεται στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος. Αρκετοί κώδικες της συλλογής φέρουν σφραγίδες λογοκρισίας και έγκρισης από τη Διεύθυνση της Λαϊκής Διαφώτισεως της περιόδου της μεταξικής δικτατορίας και της τριπλής λογοκρισίας της περιόδου της Κατοχής, σφραγίδες προληπτικής λογοκρισίας από το Υπουργείο Στρατιωτικών κατά την περίοδο στρατιωτικών επιχειρήσεων, τεκμήρια για τη λογοκρισία στον χώρο του θεάτρου σε διάφορες ιστορικές περιόδους.

Η **Κατερίνα Καρρά** είναι διδάκτωρ Θεατρολογίας, πτυχιούχος Θεάτρου και Ελληνικής Φιλολογίας, απόφοιτος της Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης και μέλος Ε.Ε.Π. του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Ε.Κ.Π.Α από το 2020. Έχει διδάξει, επίσης, στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πατρών. Επαγγελματικά συνεργάστηκε με τη «νέα Σκηνή» του Λευτέρη Βογιατζή και με το Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος. Υπηρέτησε ως εκπαιδευτικός Ελληνικής Φιλολογίας και Θεατρικών Σπουδών στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση επί σειρά ετών. Έχει παρουσιάσει ανακοινώσεις σε ημερίδες και συνέδρια στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Έχει πραγματοποιήσει δημοσιεύσεις σε συλλογικές εκδόσεις, πρακτικά συνεδρίων, επιστημονικά περιοδικά και θεατρικά προγράμματα.

Κασσαβέτη Ορσαλία-Ελένη | Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας/ΕΑΠ

Αυτολογοκρισία και γυμνό: Περιπτώσιολογικά της Greek Erotica στη δεκαετία του 1970

Ο ερωτισμός στον δημοφιλή ελληνικό κινηματογράφο της δεκαετίας του 1960 αποδιδόταν συχνά με έναν ιδιόρρυθμο τρόπο: ειδικά για την περίπτωση κινηματογραφικών ειδών, όπως η κωμωδία, το μελόδραμα ή και το δράμα κοινωνικού προσανατολισμού, αφορούσε συνήθως σε αισθησιακές σκηνές που είχαν πλήρως αποσεξουαλικοποιηθεί και πλάνα που περιείχαν το γυμνό της καθημερινότητας (βλ. ένδυση με μαγικό). Από την εμφάνιση του κύκλου

φιλμ της παραβατικής νεολαίας, π.χ. *Νόμος 4000* (Γιάννης Δαλιανίδης, 1962) στις αρχές της δεκαετίας του 1960, συγκροτείται ένας πρώτος θεματικός και οπτικός οδηγός για τις κατά περίπτωση ερωτικές σκηνές που προέκυπταν από τις ελεύθερες προγαμιαίες σχέσεις, το ανήλικο σεξ ή το στριπτίζ των χαρακτήρων. Ωστόσο, θα έπρεπε να περάσει μια δεκαετία για μια περισσότερο συστηματική διαπραγμάτευση, εάν όχι των συγκεκριμένων θεματικών, τουλάχιστον του τρόπου αναπαράστασής τους και της εξέλιξής της μέσα σε μερικά χρόνια. Τα παραβατικά νιάτα ενηλικιώθηκαν και πλέον, στο γύρισμα μιας δεκαετίας που σφραγίζεται από τον «γύψο» της Χούντας αλλά και τις επιδράσεις του τουρισμού και των κοινωνικών κινήματων, είναι έτοιμα να διεκδικήσουν, ως ώριμοι χαρακτήρες, από τη μαλακή ερωτική ταινία το μερίδιό τους στον έρωτα και στο σεξ. Στις περιπτώσεις της *Greek Erotica*, ο ερωτισμός αποτελεί την κινητήριο δύναμη της πλοκής και το γυμνό σώμα παρουσιάζεται στις διαστάσεις που υπόσχεται ο συγκεκριμένος ειδολογικός προσανατολισμός – ή μήπως όχι; Πολύ συχνά, στις παραγωγές του έλληνα παραγωγού Γρηγόρη Δημητρόπουλου και στα φιλμ του Όμηρου Ευστρατιάδη, οι σεξουαλικές σχέσεις δεν υπονοούνται απλά και το σώμα αποκαλύπτεται μεν, προτείνεται δε μια μάλλον «έξυπνη» παρουσίαση και διαχείρισή του για το φιλοθεάμον κοινό και τις λογοκριτικές επιτροπές. Υιοθετώντας έναν ιδιαίτερο μηχανισμό αυτολογοκρισίας και μια «αμφίβια μορφή», οι κινηματογραφικές ταινίες της *Greek Erotica* κινήθηκαν με επιτυχία στην Ελλάδα, και με ακόμα περισσότερη στο εξωτερικό, όπου μετασημάτισαν τον ερωτικό χαρακτήρα τους.

Η **Ορσαλία-Ελένη Κασσαβέτη** σπούδασε ελληνική φιλολογία στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών. Απέκτησε μεταπτυχιακή ειδίκευση στις Πολιτισμικές Σπουδές (ΕΚΠΑ) και στην Ιστορία και Πολιτισμό (ΕΚΠΑ), ενώ η διδακτορική διατριβή της επικεντρώθηκε στις κοινωνικές και πολιτισμικές διαστάσεις της ελληνικής βιντεοκουλτούρας στη δεκαετία του 1980. Έχει πλούσιο συγγραφικό, διδακτικό και ερευνητικό έργο και είναι διδάσκουσα στο Τμήμα Πολιτισμού, Δημιουργικών Μέσων και Βιομηχανιών (Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας), Μέλος Συνεργαζόμενου Εκπαιδευτικού Προσωπικού στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο και διδάσκουσα και συντονίστρια στη ΘΕ «Πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες» στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου.

Κωνσταντίνιδης Πάρις | ΕΚΠΑ

Η λογοκρισία στο σχολικό μάθημα της μουσικής μεταξύ «αγανάκτησης» και «καλών πρακτικών»

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αύξηση των εξωθεσμικών, κυρίως, παρεμβάσεων λογοκριτικής λογικής στο σχολικό μάθημα της μουσικής, οι οποίες έχουν συνήθως ως αφετηρία τους πολιτικές ή θρησκευτικές πεποιθήσεις. Ταυ-

τόχρονα, εκπαιδευτικοί του μαθήματος αυτολογοκρίνονται, είτε για να αποφύγουν δυσάρεστες λογοκριτικές παρεμβάσεις, είτε λόγω της ανάδυσης νέων ευαισθησιών για το ήθος των διδασκόμενων τραγουδιών, για τον ψυχικό κόσμο των παιδιών ή για την πολιτισμική προέλευση των μαθητών. Οι παραπάνω πρακτικές δεν προέκυψαν μέσω θεσμικών αλλαγών, όπως για παράδειγμα στη νομοθεσία ή στα προγράμματα σπουδών, αλλά μέσω της αλλαγής των αντιλήψεων των δρώντων για τον δικό τους ηθικό τους ρόλο και για τα θεμιτά όρια παρέμβασης.

Θα παρουσιαστούν παραδείγματα λογοκριτικών και αυτολογοκριτικών πρακτικών. Θα αναλυθεί η λογική των λογοκριτικών παρεμβάσεων, οι επιπτώσεις τους και οι ενδεχόμενες άμυνες των θυμάτων τους. Αντίστοιχα θα αναδειχθεί η λογική της αυτολογοκρισίας. Όλα αυτά θα συσχετιστούν με τις ευρύτερες αλλαγές στις αντιλήψεις για τον ρόλο της μουσικής-ως-τέχνης.

Ο **Πάρις Κωνσταντινίδης** γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε μουσικολογία στα πανεπιστήμια Αθηνών, Μονάχου και Βερολίνου (Χούμπολτ). Υπήρξε υπότροφος του Ιδρύματος Π. & Ε. Μιχελή και επισκέπτης διδάσκων στο Τμήμα Νεοελληνικών Σπουδών του Ελεύθερου Πανεπιστημίου του Βερολίνου. Εκπονεί διδακτορική διατριβή στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Επίσης έχει εργαστεί στην πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια, ειδική και ωδειακή εκπαίδευση, ενώ αρθρογραφεί για τις τέχνες και τον πολιτισμό.

Κώρης Πέτρος | ΑΠΘ

***Die Frau mit den Millionen* και *Der Fürst der Berge*: δύο μεσοπολεμικές μελέτες περίπτωσης για τη διεθνική λογοκρισία στην Τέχνη και τον στερεοτυπικό Λόγο στο πλαίσιο των ελληνογερμανικών διασταυρώσεων**

Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να αναδείξει το διεθνικό πλαίσιο λογοκρισίας κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου μέσω δύο case studies: την προσπάθεια του ελληνικού κράτους να λογοκρίνει στη Γερμανία την κινηματογραφική ταινία *Die Frau mit den Millionen* (1923) και τη θεατρική οπερέττα *Der Fürst der Berge* (1932), επικαλούμενο την προσβολή της ελληνικής εθνικής αξιοπρέπειας. Δεδομένου ότι, αμφότερες οι πλευρές πλήττονται και στοιχειώνονται από ιστορικές προκαταλήψεις, οι οποίες αναπαράγονται, στη συγκεκριμένη περίπτωση, αβίαστα είτε μέσω της Τέχνης, όσον αφορά τη γερμανική πλευρά, είτε μέσω της αντίδρασης των Ελλήνων πρέσβων στο Βερολίνο, Ε. Κανελλόπουλου και Ι. Πολίτη, η ανάμειξη της ελληνικής κυβέρνησης προς υπεράσπιση της εθνικής αξιοπρέπειας, ακόμη και με τη χρήση Λογοκρισίας ή παντελούς απαγόρευσης των ίδιων των έργων, αποτελεί μία ιδιόρρυθμη διαδικασία, ενταχθείσα στον μεσοπολεμικό ιστορικό χρόνο. Αυτές οι δύο περιπτώσεις μελέτης προσφέρουν την ευκαιρία στον ερευνητή να εντοπίσει στιγμιότυπα ενός ετεροαναφορικού,

στερεοτυπικού Λόγου, που επιβεβαίωνε τις ουσιοκρατικές βεβαιότητες και την ηθικοποιητική φυλετική σκέψη της εποχής. Λαμβάνοντας υπόψιν την αντίδραση της ελληνικής πλευράς, καθώς, όμως, και το γερμανικό Diskours, αντληθέν, φυσικά, από τα δύο έργα, η παρουσίαση επιδιώκει να στοιχειοθετήσει τη συμβολή της Λογοκρισίας στην αντιμετώπιση του στερεοτυπικού Λόγου κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου.

Ο **Πέτρος Κώρης** είναι υποψήφιος διδάκτορας της Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας του τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Η διατριβή του πραγματεύεται ετεροαναφορικές αναπαραστάσεις της μοντερνικότητας στον ελληνογερμανικό δημόσιο λόγο κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου (1919-1933) και φέρει τον τίτλο: Αμοιβαίες Ελληνογερμανικές Προσλήψεις, 1919-1933: Το Ετεροαναφορικό Μωσαϊκό της Ελληνογερμανικής Πραγματικότητας. Ομιλεί 3 γλώσσες (Αγγλικά, Γαλλικά, Γερμανικά) και έχει βραβευθεί με υποτροφία για την πρόοδο της διατριβής του από το Κληροδότημα Τσαγκάδα για την προώθηση των μετακλασικών σπουδών (2020-2021). Τα επιστημονικά του ενδιαφέροντα επικεντρώνονται στην Πολιτισμική Ιστορία, τις ιστορίες των μεταβάσεων και, προσφάτως, με αφορμή το διδακτορικό, τις Σπουδές Φύλου και την Ιστορία της Σεξουαλικότητας, κλάδοι της ιστορικής επιστήμης, δηλαδή, οι οποίοι εναρμονίζονται και μεταβάλλονται με τη μεσοπολεμική ερμηνεία της έννοιας της μοντερνικότητας. Έχει συμμετάσχει σε τρία επιστημονικά συνέδρια, παρουσιάζοντας την πρόσληψη της παρακαμάζουσας αστικής δημοκρατίας από τον ελληνικό καθηγητικό κόσμο στον Μεσοπόλεμο και την εργαλειοποίηση της Μικρασιατικής Εκστρατείας και Καταστροφής από τον γερμανικό Τύπο με σκοπό την αναθεώρηση της συνθήκης των Βερσαλλιών. Το 2022 θα δημοσιευθεί άρθρο του στα Βαλκανικά Σύμμεικτα με τίτλο: «Ο Τσαλδάρης/Χίτλερ και ο Βενιζέλος/Χίντεμπουργκ: Η Εργαλειοποίηση της Γερμανικής Πολιτικής Κρίσης την Άνοιξη του 1932 από τον Βενιζελικό Χώρο».

Μάης Χρίστος | Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η συνέχιση της πολιτικής λογοκρισίας με άλλα μέσα, 1974-1981

Η υπόθεση εργασίας της ανακοίνωσης είναι ότι το τρίπτυχο της λογοκρισίας, πολιτικής, ηθικής, και βλασφημίας, αποτελεί συνολικά πολιτική λογοκρισία, και τα τρία σκέλη της λογοκρισίας αυτής αντιστοιχίζονται στην υπεράσπιση του τρίπτυχου «πατρίς-θρησκεία-οικογένεια». Η χρονική περίοδος που θα μας απασχολήσει είναι η (πρώιμη) Μεταπολίτευση, 1974-1981.

Κατά την περίοδο της πρώιμης Μεταπολίτευσης έχουμε ένα συνεχές αυταρχισμού, έκφανση του οποίου είναι η λογοκρισία προς υπεράσπιση του αντικομμουνισμού και του «πατρίς-θρησκεία-οικογένεια». Οι λογοκριτικές

παρεμβάσεις κατά των αριστερών έργων πιάνουν όλο το τρίπτυχο, αυτές που αφορούν στη βλασφημία, το δεύτερο σκέλος του, και αυτές που αφορούν άσεμνα, λ.χ. Ντε Σαντ, το τρίτο. Δηλαδή, υπάρχουν τρία σκέλη του λογοκριτικού φαινομένου, που κατά την υπόθεση αντιστοιχίζονται στο τρίπτυχο «πα-τρής-θρησκεία-οικογένεια».

Άρα είναι «πολιτική» με μια πιο ευρεία έννοια, ως ένα υπολειμματικό πολιτικο-ηθικό πλαίσιο από την προδικτατορική περίοδο. Ως εκ τούτου, η ανάγνωση που προτείνουμε είναι το να δούμε την ηθική λογοκρισία ή αυτήν που αφορά στη βλασφημία ως συνέχιση της πολιτικής λογοκρισίας με άλλα μέσα, καθώς μορφές του αυταρχισμού και της λογοκρισίας επιβιώνουν ή αναβιώνουν με χρήση μεταξικών νόμων, όπως αυτού περί άδειας εφημεριδοπώλη.

Τα κύρια τεκμήρια που θα χρησιμοποιηθούν για να υποστηριχτούν τα παραπάνω αφορούν τις εκδόσεις και τον Τύπο και δευτερευόντως άλλα πολιτισμικά προϊόντα, κυρίως σε επίπεδο επιτέλεσης σε είδη τα οποία υπόκεινται ακόμη σε προληπτική λογοκρισία όπως η μουσική (λ.χ. λογοκρισία σε συναυλία ή σε επίπεδο ραδιοφωνικών εκπομπών), ή στο θέατρο και τον κινηματογράφο (λ.χ. απαγόρευση παραστάσεων ή προβολών), σε περίπτωση μουσικών, θεατρικών και κινηματογραφικών έργων τα οποία έχουν ήδη περάσει από λογοκρισία.

Ο **Χρίστος Μάης** είναι διδάκτορας του Leiden University Centre for the Arts in Society. Ειδικεύεται στις σπουδές βιβλίου και την πολιτισμική ιστορία. Διδάσκει στο Τμήμα Πολιτισμού, Δημιουργικών Μέσων και Βιομηχανιών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Μπάκουλα Χριστίνα | Ιστορικό Αρχείο ΕΚΠΑ **Πόλεμος και λογοκρισία στο ΕΚΠΑ**

Η λογοκρισία μπορεί να εμφανιστεί όταν και όπου, μέσω της ελευθερίας του λόγου, διακυβεύονται υλικά αγαθά ή αξίες: το έθνος, το κράτος, η αγορά, η θρησκεία, τα χρηστά ήθη. Όταν, δηλαδή, απειλούνται αξίες πραγματικής και εμβληματικής εμβέλειας. Η διάκριση ανάμεσα στην προληπτική λογοκρισία, την κατασταλτική λογοκρισία και την αυτολογοκρισία αποτελεί τυπολογία που θα κληθούμε να δούμε την έκφρασή της και τις εκφάνσεις της στο δύσκολο πρώτο μισό του 20ού αιώνα. Στα Μέτωπα, διεθνώς, οι εμπόλεμες περιοχές επιβάλλουν λογοκρισία για λόγους εμπιστευτικότητας των στρατιωτικών κινήσεων κλπ. Το Ιστορικό Αρχείο του Πανεπιστημίου Αθηνών περιλαμβάνει τεκμήρια από επιτροπές λογοκρισίας και τους εμπλεκόμενους φορείς του, δηλαδή μέλη του διδακτικού προσωπικού και του φοιτητικού πληθυσμού.

Στη δίνη του Εθνικού Διχασμού (1915-1917), όταν μια σειρά από εμφύλιες διαμάχες με ζητούμενο τη συμμετοχή της Ελλάδας στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο ταλανίζουν την ελληνική κοινωνία, το Γραφείο Λογοκρισίας, που

εδρεύει στο Υπουργείο Συγκοινωνιών. Ζητάει στοιχεία για φοιτητές του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (τόπο κατοικίας κλπ.).

Στον Ελληνοϊταλικό πόλεμο του 1940 η λογοκρισία επιβλήθηκε από το καθεστώς λόγω πολέμου, αλλά προϋπήρχε στο πλαίσιο της συνολικής αυταρχικής πολιτικής της 4ης Αυγούστου. Παρόλα αυτά ο πόλεμος δημιούργησε καινούργιες ανάγκες και η λογοκρισία αποτέλεσε διεθνές χαρακτηριστικό σε όλα τα εμπόλεμα μέρη. Υπάρχουν πολλά έγγραφα από το υπουργείο Παιδείας για την κλήση καθηγητών από τον Αστυνομικό Διευθυντή Λογοκρισίας, ούτως ώστε να αναλάβουν υπηρεσία στη λογοκρισία επιστολών από και προς το Μέτωπο. Είναι χαρακτηριστική η επιστολή του υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, που κοινοποιεί ο Πρύτανης του Πανεπιστημίου Αθηνών σε όλους τους καθηγητές, ώστε οι τελευταίοι να γράψουν τις εντυπώσεις τους από τις λογοκριμένες επιστολές σε σχέση ιδιαίτερα με το πατριωτικό πνεύμα τους. Στην ίδια κατεύθυνση ενδεικτική είναι η επιστολή του καθηγητή της Νομικής Σχολής και γνωστού νομικού Γεωργίου Μαριδάκη, ο οποίος, έχοντας διαβάσει περισσότερες από 1200 επιστολές, αναφέρεται στον πατριωτισμό που χαρακτήριζε τη μέγιστη πλειοψηφία, σε βαθμό που παρά «τας ανορθογραφίας και τας ασυνταξίας» που περιείχαν, ο λογοκριτής σημείωσε στο περιθώριο των επιστολών «εύγε».

Η Χριστίνα Μπάκουλα περάτωσε τις γυμνασιακές και λυκειακές της σπουδές το 1989 στο Τοσίτσειο Αρσάκειο Λύκειο Εκάλης (1989) με γενικό βαθμό άριστα. Ολοκλήρωσε τις προπτυχιακές της σπουδές στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών το 1994. Με υποτροφία ΙΚΥ παρακολούθησε μαθήματα Ιστορίας και Αρχαιολογίας για ένα εξάμηνο στο Πανεπιστήμιο Université de Poitiers στη Γαλλία, όπου εκπόνησε εργασία με θέμα: «Παιδεία στην ελληνιστική εποχή (Γυμνάσιο)» με βαθμό άριστα (9). Το 2000 έλαβε πτυχίο από τη Σχολή Δημοσιογραφίας (Εργαστήρι Ελευθέρων Σπουδών Ραδιοτηλεοπτικών Επαγγελματιών Αντέννα) με βαθμό άριστα. Το 2006 συμμετείχε στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών (Π.Μ.Σ) Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου, από όπου αποφοίτησε το 2009 με βαθμό άριστα. Το μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης εντάσσεται στην κατεύθυνση της νεότερης και σύγχρονης ιστορίας και το θέμα της διπλωματικής εργασίας ήταν: «Άτομο και Κοινότητα: Οι διαθήκες με βάση τον Μητροπολιτικό κώδικα Ι της Αδριανούπολης (1889-1897)». Είναι εγγεγραμμένη στο Π.Μ.Σ. του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών για την εκπόνηση διδακτορικής διατριβής με θέμα: «Η Πανεπιστημιακή Φάλαγγα στον 19ο αιώνα. Η συγκρότηση του φοιτητή – στρατιώτη». Παράλληλα από το 1998 εργάζεται ως Διοικητική υπάλληλος (ΙΔΑΧ) στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και από το 2015 στο Ιστορικό Αρχείο του ΕΚΠΑ.

Η πολιτική ορθότητα από την ακαδημαϊκή διαμάχη στους «πολέμους κουλτούρας»: προκλήσεις και όρια της διαγενεακής πολιτικοποίησης

Είναι η πολιτική ορθότητα μια νέα μορφή «ήπιας» λογοκρισίας ή προϋπόθεση για μια δημοκρατική δημόσια σφαίρα;

Οι αντίπαλοί της ισχυρίζονται ότι αποτελεί κληρονομιά της ατομικιστικής κουλτούρας του 1968 και μηχανισμό λογοκρισίας στα χέρια αυτοθυματοποιημένων κοινωνικών ομάδων, που υπονομεύει τον κοινωνικό δεσμό. Άλλοι επισημαίνουν τον κίνδυνο ενός νέου κομφορμισμού. Οι υποστηρικτές της τονίζουν ότι οποιαδήποτε ρύθμιση που περιορίζει την ελευθερία του λόγου θα ήταν αυθαίρετη, ωστόσο η πολιτική ορθότητα είναι ένας «άτυπος» μηχανισμός, που δεν βασίζεται σε κυρώσεις ούτε στη λογοκρισία, αλλά στη δημιουργία μιας κουλτούρας αυτοπεριορισμού στον δημόσιο λόγο –αυτό που ο Chris Balme αποκαλεί «κατώφλια ανεκτικότητας» (thresholds of tolerance).

Η διένεξη ξεκίνησε στα αμερικανικά campus, αλλά σύντομα βρέθηκε στο επίκεντρο των «πολέμων της κουλτούρας» (cultural wars) που διχάζουν τις δυτικές κοινωνίες. Ο Ντόναλντ Τραμπ έκανε τον αγώνα κατά της πολιτικής ορθότητας κεντρικό θέμα της προεδρίας του, ευθυγραμμιζόμενος με μια διεθνώς αναδυόμενη νεοσυντηρητική «πολιτισμική αντίδραση» (cultural backlash, R. Inglehart & P. Norris, 2019). Από την άλλη, οι γενιές Millennial και Z τείνουν να διαμορφώνουν μια προοδευτική-φιλελεύθερη πολιτική κουλτούρα, που αξιοδοτεί την εθνοφυλετική ποικιλομορφία, τις πολιτικές ταυτότητας, τις μετα-υλιστικές αξίες και εν τέλει την πολιτική ορθότητα ως πρακτική (Ινστιτούτο Pew, 2018).

Φαινομενικό παράδοξο: οι παλαιότερες (νεο)συντηρητικές γενιές τείνουν να είναι υπέρ της απόλυτης ελευθερίας του λόγου, ενώ οι νεότεροι, κληρονόμοι της μετα-υλιστικής «σιωπηλής επανάστασης» του 1960-1970, αποδέχονται ορισμένα όρια στην ελευθερία του λόγου ως απαραίτητη προϋπόθεση για την υπεράσπιση της κοινής ζωής. Αποτελεί αμερικανική «ιδιαιτερότητα» ή οικουμενική τάση;

Θα επιχειρήσουμε να διερευνήσουμε αυτό το ερώτημα στο πλαίσιο της ελληνικής δημόσιας σφαίρας. Η υπόθεσή μας είναι ότι ο δημόσιος διάλογος που αναπτύσσεται γύρω από την πολιτική ορθότητα αντανάκλα τη διαμόρφωση νέων πολιτικών-πολιτισμικών ταυτοτήτων και πολώσεων. Θα εξετάσουμε μια σειρά πρόσφατα «επεισόδια», στο επίκεντρο των οποίων βρέθηκε η πολιτική ορθότητα. Στη συνέχεια, αξιοποιώντας τη μεθοδολογική προσέγγιση της πλαισίωσης λόγου (frame analysis), θα επιχειρήσουμε μια χαρτογράφηση βασικών θεμάτων και αφηγήσεων που εξακτινώνονται σε αντικρουόμενους πολιτικούς και πολιτισμικούς προσανατολισμούς.

Ο **Γιάννης Μπαλαμπανίδης** έχει σπουδάσει νομικά και πολιτικές επιστήμες στην Ελλάδα και στη Γαλλία, είναι διδάκτορας συγκριτικής πολιτικής στο Πάντειο Πανεπιστήμιο και συνεργάτης στο Κέντρο Πολιτικών Ερευνών και στην εταιρεία ερευνών Metron Analysis. Έχει εκδώσει τις μονογραφίες Ευρωκομμουνισμός. Από την κομμουνιστική στη ριζοσπαστική ευρωπαϊκή Αριστερά (Πόλις, 2015 και Routledge, 2018) και Μεταρρυθμίζοντας μια χώρα σε κρίση (με τη Σωτηρία Λιακάκη, Ποταμός, 2019), και έχει επιμεληθεί τον συλλογικό τόμο ΣΥΡΙΖΑ Ένα κόμμα εν κινήσει (Θεμέλιο, Αθήνα 2019). Άρθρα και μελέτες του έχουν δημοσιευθεί σε ελληνικά και διεθνή επιστημονικά περιοδικά, ενώ είναι μέλος της γραμματείας σύνταξης του περιοδικού Σύγχρονα Θέματα.

Νικολάου Ορέστης | Πάντειο Πανεπιστήμιο

Εστίες Λογοκρισίας – Η περίπτωση Γιώργου Γαβριήλ

Η επιστημονική ανακοίνωση αφορά το περιστατικό της πειθαρχικής δίωξης του εικαστικού καλλιτέχνη Γιώργου Γαβριήλ. Η περίπτωση αυτή έχει εξαιρετικό ερευνητικό ενδιαφέρον με όρους λογοκριτικών σπουδών για τον λόγο ότι καλύπτει, ανόχιόλες, αρκετές εκφάνσεις της λογοκριτικής εμπειρίας που δύναται ένας εικαστικός καλλιτέχνης να βιώσει. Το περιστατικό διασπάται σε φάσεις κατά τις οποίες εξετάζονται μεμονωμένα οι αντιδράσεις κράτους-Εκκλησίας-κοινωνίας και αποδομείται ο τρόπος με τον οποίο ένα τέτοιο καινοφανές και άνευ προηγούμενου κριτικών διαστάσεων περιστατικό, αντιμετωπίστηκε στη μικρή κοινωνία της Κύπρου. Μετά από δημοσίευση καλλιτεχνικών του έργων στον διαδικτυακό χώρο, ο καλλιτέχνης, λόγω της ιδιότητάς του ως Διευθυντή Γυμνασίου Σχολείου, πυροδοτεί σειρά αντιδράσεων, οι οποίες, κλιμακούμενες, ξεκινούν από τον Σύνδεσμο Γονέων του σχολείου, την Αρχιεπισκοπή Κύπρου –η οποία αποστέλλει επιστολή ζητώντας αποπομπή– και φτάνουν μέχρι την πειθαρχική εξέταση από το Υπουργείο Παιδείας, με απειλή μέχρι και την άμεση παύση καθηκόντων.

Ο **Ορέστης Νικολάου** είναι μεταπτυχιακός φοιτητής του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου με κατεύθυνση στην Πολιτική Επιστήμη και ειδίκευση στην Συγκριτική Πολιτική και Πολιτική Κοινωνιολογία (2021-2023).

Παπαδοπούλου Βαλένα | Πανεπιστήμιο Κρήτης/ΙΜΣ

Αρχαιοελληνικές καταβολές και βαλκανική παράδοση: Η «τραγωδία» της Ηλέκτρας του 1969

Κατά την περίοδο της δικτατορίας των Συνταγματαρχών το ελληνικό θέατρο αντιμετωπίζει μια σειρά από ποικίλες πρακτικές λογοκρισίας.

Οι παραστάσεις αρχαίου δράματος, που δίνονταν από το Εθνικό Θέατρο, αποτελούν μια ξεχωριστή περίπτωση, σε ό,τι αφορά την πολιτιστική ατζέντα των Συνταγματαρχών. Το παραπάνω προκύπτει εξαιτίας της έμφασης που δόθηκε από το καθεστώς στις παραστάσεις τραγωδίας, στο πλαίσιο του εθνικού αφηγήματος για τη συνέχεια της κλασικής αρχαιότητας. Παράλληλα, διαφυλάσσεται ακέραιο το πνεύμα του ακαδημαϊσμού, που πρέσβευε το Εθνικό Θέατρο κατά τα προηγούμενα έτη. Υπό αυτό το πρίσμα, οι ελάχιστες, πλην υπαρκτές απόπειρες πειραματισμού και ανανέωσης, απορρίπτονται ως νεωτερισμοί αυθαίρετου χαρακτήρα. Οποιαδήποτε απόπειρα εισαγωγής λαϊκών στοιχείων ή επιρροών από τη δημοτική παράδοση, καταδικάζεται.

Η παράσταση *Ηλέκτρα* του Ευριπίδη σε σκηνοθεσία του Τάκη Μουζενίδη, αποτελεί το πλέον χαρακτηριστικό δείγμα μιας τέτοιας περίπτωσης. Δόθηκε στις 20 Ιουλίου, στο πλαίσιο των Επιδευρίων του 1969, και αποτελούσε το πρώτο ανέβασμα της τραγωδίας του Ευριπίδη στη σύγχρονη εποχή. Ωστόσο, οι ενδυματολογικές επιλογές της παράστασης, που απηχούσαν βαλκανικές επιρροές προκάλεσαν αντιδράσεις, που με τη σειρά τους επέφεραν μια σειρά από αλληπάλληλες ανακοινώσεις και νομικές διαδικασίες. Πιο συγκεκριμένα, διατάσσεται η απαγόρευση και έπειτα η αντικατάσταση των βαλκανικών κοστουμιών, ώστε να προφυλαχθεί ο εθνικός χαρακτήρας της τραγωδίας.

Ο αυθαίρετος χαρακτήρας της αντικατάστασης, η παρεμβατική διάθεση των διοικητικών αρχών και ο – συχνά – αντιφατικός χαρακτήρας των ανακοινώσεων από το Εθνικό Θέατρο και τον ΕΟΤ έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία σκανδάλου, που διαρκεί περισσότερο από δύο εβδομάδες. Η εισήγηση αποσκοπεί σε μια σύντομη κριτική καταγραφή του χρονικού του σκανδάλου, ώστε να αναδειχθούν οι πρακτικές και οι συνολικές εκφάνσεις της λογοκρισίας. Παράλληλα, θα πραγματοποιηθεί μια απόπειρα μελέτης των επί μέρους στοιχείων της παράστασης της κρατικής σκηνής, που προκάλεσαν την απαγόρευσή τους.

Η **Βαλένα Παπαδοπούλου** γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1996. Από τον Σεπτέμβριο του 2020 είναι μεταπτυχιακή φοιτήτρια στο Διδρυματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Θεατρικές & Κινηματογραφικές Σπουδές» του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης και του Ινστιτούτου Μεσογειακών Σπουδών του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας. Είναι αριστούχος απόφοιτη του Τμήματος Θεάτρου της Σχολής Καλών Τεχνών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και κάτοχος του Ενιαίου και Αδιάσπαστου Κύκλου Σπουδών Μεταπτυχιακού Επιπέδου (Integrated Master) (2014-2019). Εκπόνησε την πρακτική της άσκηση στο Γραφείο Δραματολογίου του Κρατικού Θεάτρου Βορείου Ελλάδος (Σεπτέμβριος 2017-Φεβρουάριος 2018). Ως προπτυχιακή φοιτήτρια έχει παρουσιάσει τις εισηγήσεις:

«Ο Φιλοσοφικός Υπαρξισμός στο Θέατρο», 2ο Πανελλήνιο Προπτυχιακό Συνέδριο Φιλοσοφίας, Αθήνα, Δεκέμβριος 2019 και «Πολιτικές Διαστάσεις στο Έργο του Ράινερ Βέρνερ Φασμπίντερ», Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος, Ημερίδα, 2ο BIG DAY, Φεβρουάριος 2018. Έχει συμμετάσχει ως εμψυχώτρια στο «Βιωματικό Εργαστήριο Θεατρικής Αγωγής», Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση, 8η Συνδιάσκεψη, Αθήνα 2018. Η διπλωματική της εργασίας «Η Πρόσληψη του Σοβιετικού Θεάτρου στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου» δημοσιεύτηκε στο επιστημονικό περιοδικό *Σκηνή*, αρ.11 (2019), σ. 20-80.

Πέτσα Βασιλική | Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου/ΕΑΠ

Εργατικές ταυτότητες στην ελληνική μεταπολεμική πεζογραφία: Κανονιστικές οριοθετήσεις στον λογοτεχνικό λόγο

Η ανακοίνωση εστιάζει στην ελληνική μεταπολεμική πεζογραφία που θεματοποίησε όψεις της καθημερινής ζωής της εργατικής τάξης στις ποικίλες εκδοχές της, με στόχο την αποτύπωση της λογοθετικής κατασκευής εργατικών υποκειμενικότητων. Μέσω της κριτικής διερεύνησης μυθοπλαστικών κειμένων που εκδόθηκαν αυτοτελώς ή στον περιοδικό Τύπο της εποχής, από μια πλειάδα συγγραφέων παραπλήσιων, αλλά όχι ταυτόσημων, ιδεολογικών καταβολών και αισθητικών αρχών, θα αναδειχθούν οι, συχνά αντικρουόμενες και αντιφατικές, νόρμες προσδιορισμού της εργατικής ταυτότητας.

Πιο συγκεκριμένα, με βάση την εξέταση έργων από συγγραφείς όπως ο Ζήσης Σκάρος (Αστοί κι Εργάτες, 1966), ο Γ. Μ. Πολιτάρχης (Άνθρωποι και λιμάνια, 1961), ο Χρήστος Λεβάντας (Ιστορίες του Πόρτο Λεόνε, 1960), ο Κώστας Κοτζιάς (Καπνισμένος ουρανός, 1957 & Γαλαρία νο9, 1960), ο Θανάσης Βαλτινός (Συναξάρι Ανδρέα Κορδοπάτη, 1963) και ο Ανδρέας Φραγκιάς (Άνθρωποι και σπίτια, 1955), αλλά και συλλογικών έργων εργατών και μεμονωμένων διηγημάτων που δημοσιεύτηκαν σε έντυπα όπως τα Καλλιτεχνικά Νέα & τα Ελεύθερα Γράμματα, θα συζητηθούν τα πλαίσια και οι όροι διαμόρφωσης των εργατικών ταυτοτήτων από τον λογοτεχνικό λόγο κατά τις μεταπολεμικές δεκαετίες. Εκκινώντας από μια διατομεακή οπτική, ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στον συγκερασμό της τάξης, εν προκειμένω της εργατικής, με το φύλο, την εθνικότητα και τη σεξουαλικότητα, προσέγγιση που καθιστά αναγκαία την ανάδειξη πληθυσμικών κειμενικών εργατικών ταυτοτήτων.

Η επιλεγμένη περίοδος αναφοράς, που χαρακτηρίζεται από την επιβολή ενός ιδιαίτερου περιοριστικού πλαισίου εκφοράς του δημόσιου λόγου, κρίνεται ως κομβική για τη λογοθετική κατασκευή των εργατικών υποκειμενικότητων, καθώς μαρτυρά τη διάβρωση της κυριαρχίας του σοσιαλιστικού ρεαλισμού ως ενδεδειγμένου αισθητικού ρεύματος της στρατευμένης λογοτεχνικής γραφής και τον εμπλουτισμό της με νεορεαλιστικά ή ακόμη και μοντερνιστικά

στοιχεία. Αυτή η εξέλιξη ορίζει διστακτικές ή ριζικότερες μεταβάσεις σε επίπεδο κανονιστικής οριοθέτησης της εργατικής τάξης και σηματοδοτεί την έκφραση αμφιταλαντευόμενων συναισθηματικών αποκρίσεων ως προς την εργασία και κριτικών στάσεων απέναντι στην κυρίαρχη ηθική.

Η **Βασιλική Πέτσα** είναι μέλος ΣΕΠ του ΕΑΠ και διδάσκουσα στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. Ολοκλήρωσε πρόσφατα τη μεταδιδακτορική της έρευνα στο πλαίσιο της Πράξης «Υποστήριξη ερευνητών με έμφαση στους νέους ερευνητές – κύκλος Β΄» στο Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Σαλβάνου Αιμιλία | Ελληνικό Ανοιχτό Πανεπιστήμιο

Μνημονικές κουλτούρες, καθεστώτα αλήθειας και ιστορικοποίηση: μια απαιτητική ισορροπία

Στις σύγχρονες κοινωνίες, οι εννοιολογήσεις του παρελθόντος είναι στενά συνδεδεμένες με τους λόγους για τη μνήμη και με τις μνημονικές κουλτούρες. Ακόμη και αν μιλάμε για μια επεκτεινόμενη σφαίρα δημόσιας ιστορίας, οι κοινωνίες και οι ομάδες ενδιαφέρονται κυρίως για τη σφαίρα του «δικού τους παρελθόντος». Πρόκειται για ένα παρελθόν το οποίο σχετίζεται με την καλλιέργεια ταυτοτήτων και το οποίο είναι στενά συνδεδεμένο με τις μνημονικές κουλτούρες. Τα ασαφή όρια ανάμεσα στην ιστορία και τη μνήμη, τουλάχιστον στη δημόσια σφαίρα, προκαλούν συχνά πολέμους της μνήμης, στους οποίους οι ιστορικοί βρίσκονται μπλεγμένοι, συζητώντας με μνημονικές κοινότητες αντί με τους συναδέλφους τους. Ένα μέρος αυτών των συζητήσεων είναι συχνά το σιωπηρό αίτημα της αυτολογοκρισίας.

Η παρούσα ανακοίνωση έχει ως στόχο να εξετάσει την διάδραση μεταξύ μνήμης, ιστορίας και λογοκρισίας. Το βασικό επιχείρημα είναι ότι οι μνημονικές κουλτούρες δημιουργούν καθεστώτα αλήθειας τα οποία αρθρώνονται κυρίως γύρω από συναισθήματα και ταυτότητες, και τα οποία λειτουργούν με έναν κανονιστικό τρόπο σχετικά με το τι θα ειπωθεί και πώς. Συνεπώς, η ισορροπία ανάμεσα στην ιστορικοποίηση μιας περιόδου και τις συναφείς μνημονικές κουλτούρες καταλήγει συχνά να είναι ένα δυσχερές έργο, ιδίως όταν αυτή η περίοδος παραμένει ένα «ανοιχτό παρελθόν», ενεργό ακόμη στη διαδικασία της συλλογικής ταυτοποίησης. Οι πόλεμοι της μνήμης που προκύπτουν συχνά σε τέτοιες περιστάσεις δεν αφορούν τόσο το περιεχόμενο του ιστορικού αφηγήματος ή τον τρόπο με τον οποίο το παρελθόν αναπαρίσταται, αλλά σχετίζονται περισσότερο με μια διαμάχη για τα όρια ανάμεσα στη μνήμη και την ιστορία –ή, με άλλα λόγια, με την ερώτηση του σε ποιον «ανήκει» και ποιος έχει το δικαίωμα να μιλάει για το παρελθόν.

Προκειμένου να αναπτυχθεί αυτό το επιχείρημα, η παρούσα ανακοίνωση αφορά πρόσφατους πολέμους της μνήμης και δημόσιους διαλόγους που προέκυψαν, συνδεδεμένους με της πολιτισμικές αναπαραστάσεις του παρελθόντος, και πιο

συγκεκριμένα πολέμους που είχαν ως πυρήνα το αίτημα για ήπια λογοκρισία και αυτολογοκρισία.

Η **Αιμιλία Σαλβάνου** είναι ιστορικός, με ειδίκευση στην ιστορία του 20ού αιώνα, τις σπουδές μνήμης και την ιστορική κουλτούρα. Ολοκλήρωσε τις προπτυχιακές της σπουδές στο τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, εκτόνησε το διδακτορικό της στο τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου και συνέχισε με μεταδιδακτορικές σπουδές στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Έχει εργαστεί ως μεταδιδακτορική ερευνήτρια σε εθνικά και ευρωπαϊκά ερευνητικά προγράμματα και έχει διδάξει στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Εργασίες της έχουν δημοσιευτεί σε ελληνικά και διεθνή επιστημονικά περιοδικά και σε συλλογικούς τόμους. Η πιο πρόσφατη μονογραφία της έχει τίτλο Πώς μαθαίνουμε ιστορία χωρίς να τη διδαχθούμε; Ιστορική κουλτούρα, δημόσια ιστορία, ιστορική εκπαίδευση (Ασίνη 2021), και η προηγούμενη Η συγκρότηση της προσφυγικής μνήμης. Το παρελθόν ως ιστορία και πρακτική (Νεφέλη 2018).

Σκούρτη Δέσποινα | Πάντελο Πανεπιστήμιο

Το μπρεχτικό έργο σαν χειρονομία αντίστασης στη λογοκρισία κι ένα καλά αυτολογοκρυμμένο μυστικό

Η (αυτό-)λογοκρισία έχει πολλές εκφάνσεις κι εντοπίζεται ακόμα κι εκεί που δεν θα την περίμενε κανείς. Μεσούσης της φασιστικής λαίλαπας που ρημάζει την Ευρώπη, ο Μπέρτολτ Μπρεχτ, ο μεγαλύτερος αντιφασίστας ποιητής και δραματουργός της εποχής, εγκαταλείπει την πατρίδα του, τριγυρίζει σαν πρόσφυγας σε διάφορες χώρες της Ευρώπης ώσπου να φτάσει στην Αμερική. Με το έργο του αντιστέκεται – μεταξύ άλλων – στη λογοκρισία που επέβαλε το χιτλερικό καθεστώς των Ναζί στη Γερμανία, και ανάγεται σε σύμβολο αντίστασης κατά του ολοκληρωτισμού ανά τον κόσμο. Κι όμως, σ' ένα θεατρικό έργο από την περίοδο της αυτοεξορίας του, ο ποιητής επιλέγει να αυτολογοκριθεί και μιλά κρυπτογραφικά για ένα μελανό μυστικό της ζωής του – άγνωστο στο ευρύ κοινό. Μετά το τέλος του πολέμου, δικτατορικά καθεστώτα όπως του Φράνκο στην Ισπανία, του Σαλαζάρ στην Πορτογαλία και της χούντας των συνταγματαρχών στην Ελλάδα, συμπεριλαμβάνουν αρκετά θεωρητικά κείμενα, θεατρικά έργα και ποιητικές συλλογές του Brecht σε λίστες απαγορευμένων βιβλίων, καθιστώντας τη μετάφραση, έκδοση και κυκλοφορία των έργων του αλλά και τις θεατρικές παραστάσεις των δραμάτων του πράξεις πολιτικής αντίστασης. Η ανακοίνωση αποσκοπεί στην ανάδειξη της επιλογής του έργου του Μπρεχτ ως πράξη αντίστασης στη λογοκρισία που επιβάλλει ο ολοκληρωτισμός, εστιάζοντας σε παραδείγματα από τις περιπτώσεις των ευρωπαϊκών δικτατοριών,

ενώ παράλληλα αποκαλύπτει ένα καλά κρυμμένο μυστικό του βίου του μεγάλου δραματουργού, καταδεικνύοντας ότι ακόμα κι οι μεγαλύτεροι υπέρμαχοι της ελευθεροστομίας έχουν λόγους να αυτολογοκριθούν.

Η **Δέσποινα Σκούρτη** γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Αθήνα. Ολοκλήρωσε τον προπτυχιακό κύκλο σπουδών της στο τμήμα Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών και συνέχισε τις μεταπτυχιακές της σπουδές στο Ludwig Maximilians Universität του Μονάχου στα τμήματα Θεωρίας της Λογοτεχνίας και Συγκριτολογίας, Γερμανικής Φιλολογίας και Νεοελληνικών Σπουδών. Διατέλεσε επιστημονική συνεργάτις στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου, την Κρατική Βιβλιοθήκη Βαυαρίας και εργάστηκε σε πολλά διαπανεπιστημιακά ερευνητικά προγράμματα υπό την αιγίδα οργανισμών όπως η DAAD και η γερμανική Studienstiftung. Εργάζεται ως μεταφράστρια και είναι υποψήφια διδάκτωρ του τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Πάντειου Πανεπιστημίου.

Σταματίνης Νίκος | Πανεπιστήμιο Πατρών

Η πολιτική ορθότητα και οι νέες μορφές λογοκρισίας

Η πολιτική ορθότητα, που θα αντιμετωπιστεί ως διορθωτική πρακτική (corrective practice), είναι ένα από τα φαινόμενα παρεμβάσεων στη γλώσσα που έχουν συναντήσει σθεναρή κριτική ιδίως –και σίγουρα όχι μόνο– στις αγγλοσαξωνικές χώρες. Μία από τις βασικότερες είναι η αναπαραστατική σύνδεσή της με τους λογοκριτικούς μηχανισμούς απολυταρχικών καθεστώτων και τελικά η ανάδειξή της ως του ύστατου κινδύνου για την ελευθερία του λόγου. Βασική προϋπόθεση, που λειτουργεί ως πυρήνας αυτής της κριτικής, είναι η μονόπλευρη αρνητική αποτίμηση της λογοκρισίας ως πεδίο αυταρχισμού και ανελευθερίας.

Τι τελευταίες δεκαετίες όμως, μετά την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης και κατά την αναβίωση της έρευνας, υποστηρίζεται σε ακαδημαϊκό επίπεδο η διεύρυνση των ορίων του τι σημαίνει τελικά λογοκρισία. Σύμφωνα με τους υποστηρικτές αυτών των θεωρήσεων και τη Νέα Θεωρία για τη Λογοκρισία (New Censorship Theory), εκτός της λεγόμενης κανονιστικής λογοκρισίας, της θεσμοθετημένης δηλαδή λογοκρισίας που έχει έναν ορίζοντα πρακτικής από τα πάνω προς τα κάτω, υπάρχει και η δομική λογοκρισία που αποτελεί τελικά μία έκφραση των εσωτερικευμένων δομών της λογοκρισίας και συνιστά ένα θεμελιώδες χαρακτηριστικό στη δημιουργία και στην παραγωγή λόγου. Στη συγκεκριμένη ανακοίνωση, αφού οριοθετήσουμε την έννοια της πολιτικής ορθότητας μέσα από τη γνωστότερη έκφασή της στην Ελλάδα, τον διάλογο για την καταλληλότητα του όρου λαθρομετανάστης, θα επιχειρήσουμε να εγγράψουμε τη λειτουργία και τις πρακτικές της στο νέο αναδιαμορφωμένο πλαίσιο των διευρυμένων ορίων της έννοιας της λογοκρισίας επιχειρώντας να απαντήσουμε αν και γιατί η πολιτική ορθότητα συνιστά μορφή λογοκρισίας.

Ο **Νίκος Σταματίνης** είναι υποψήφιος Διδάκτορας στο Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πατρών. Εργάζεται ως δημοσιογράφος και είναι αρχισυντάκτης και μέλος της Συντακτικής Ομάδας του ηλεκτρονικού περιοδικού ΣΚΡΑ-punk.

Stathatos John | Φωτογράφος, κριτικός
“Try to See it our Way”: Censorship and War Photography

Of all the possible applications of censorship, the issue of official control over military information is undoubtedly the least clear-cut and most fraught with ambiguity. There is a self-evident tension between the need to preserve military secrecy, a breach of which might impact upon a country’s security or that of its armed forces, and democratic accountability to the citizens whose lives and well-being are implicitly affected by the decisions of the governing elite on the one hand, and by the efficiency of the military machine carrying out these decisions on the other. It is generally conceded that operational matters such as the location and movement of units or their strength and capacity, as well as tactical issues prior to and during hostilities, should be subject to preventive censorship. Far more questionable are wider strategic issues, which include the question of how, why, where and when to engage in hostilities in the first place – issues which pertain to the political rather than the military sphere.

Sweeping government censorship of military information by democratic or nominally democratic regimes effectively coincided with the rise of a free press; in undemocratic and authoritarian states, censorship was and remains a given. Originally concerned largely with the written word, censors were not slow to recognise that photography should also be subject to official control. At the same time, military establishments came to understand that subject to oversight, photography could usefully publicise a conflict, thereby hopefully validating its conduct. As a result, for the last 170 years governments have maintained an uneasy relationship with war photography, sometimes accepting and sometimes banning it outright.

From the state’s point of view, accepting photography means controlling the medium and its practitioners by employing military photographers in the field, limiting access to certified journalists, ‘embedding’ photographers with combat units and severely restricting photography by everybody else, including its own troops; the desired object is photography which glorifies or ennobles war, justifies its practice and carefully excludes its horrors, other of course than those which can be ascribed to the hostile power. On the other hand, subject to censorship, attempted pre-emptive censorship and accusations of unpatriotic propaganda will be photographs documenting military incompetence; unnecessary suffering by the troops; atrocities committed by the ‘home’ forces; and perhaps

most importantly, material used to undermine the justifications put forward for the conduct of a war or military operation in the first place.

John Stathatos is a photographer, writer and researcher. His personal work has been shown in numerous European exhibition venues. The survey exhibition *Image & Icon: The New Greek Photography, 1975-1995* which he curated for the Greek Ministry of Culture and the accompanying 300-page catalogue, which accompanied it, represented the first in-depth critical study of contemporary Greek photography. In 2002 he founded the Photographic Encounters, first held on the island of Kythera and subsequently in Chania, Crete, which he now organises in tandem with Penelope Petsini. His publications include *The Invention of Landscape: Greek Landscape and Greek Photography, 1870-1995* (Camera Obscure, 1996); *Maria Chrousachi* (National Library, 2000); *The photographs of Andreas Embirikos* (Agra, 2001) and *Panayotis Fatseas, Faces of Kythera* (Tetarto, 2008) as well as frequent research essays and contributions to symposia.

Στεργίου Νάιρα | Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Βλασφημία και προσβολή του θρησκευτικού συναισθήματος στην Ελλάδα

Στην ανακοίνωση εστιάζουμε στην έννοια της βλασφημίας και τις αλληλεπιδράσεις της με την ελληνική εικαστική πραγματικότητα. Θα παρατηρήσουμε την ιστοριογραφική αντίληψη της έννοιας του βλάσφημου ταυτόχρονα με την εξέλιξη της αντίδρασης της ελληνικής κοινωνίας.

Στην Ελλάδα, η ελευθερία της τέχνης κατοχυρώνεται πρώτη φορά συνταγματικά με πρωτοβουλία του Αλέξανδρου Παπαναστασίου στα δημοκρατικά συντάγματα του 1925 και 1927. Η θρησκευτική ελευθερία αναφέρεται πρώτη φορά στο Σύνταγμα της Τροιζήνας και καθιερώνεται στο Σύνταγμα του 1927. Θα αναφέρουμε χαρακτηριστικές περιπτώσεις που οι δύο συνταγματικά κατοχυρωμένες ελευθερίες εμπλέκονται και αλληλεπιδρούν η μία με την άλλη. Οι επιτροπές λογοκρισίας καταργήθηκαν το 1986 αλλά μεταπολιτευτικά σημειώνονται περιπτώσεις λογοκρισίας ως μέτρο διαφύλαξης της κοινωνικής ηθικής και αιδούς. Η έννοια της βλασφημίας, του βλάσφημου έργου είναι κυρίως μεταπολιτευτικό προϊόν. Μέχρι το 1974, λογοκρίνονται έργα, περιοδικά κ.λπ. με βάση τον αντεθνικό χαρακτήρα τους ή επειδή κρίνονται ως άσεμνα. Ο νόμος όμως, δεν είναι ξεκάθαρος ως προς το τι εκλαμβάνεται ως άσεμνο και τι ορίζεται ως αιδώς και από ποιους καθορίζονται. Στην Ελλάδα η έννοια της βλασφημίας και του βέβηλου ταυτίζονται συχνά με την προσβολή των εθνικών συμβόλων. Ιδιαίτερη αναφορά θα γίνει στον σκηνοθέτη Δημήτρη Κολλάτο με την σκανδαλοθηρική περίπτωση του Αγίου Πρεβέζης.

Μέσα από την αντιπαραβολή έτερων περιπτώσεων θα δούμε πώς μεταβάλλεται το κλίμα «ηθικοποίησης» της ελληνικής κοινωνίας μέχρι και σήμερα, το

οποίο δεν επιβάλλεται μόνο από την Ιεραρχία αλλά και από τους διάφορους πολιτικοκοινωνικούς φορείς.

Η **Νάιρα Στεργίου** (1984, Αθήνα) σπούδασε Ζωγραφική στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών της Αθήνας και συνέχισε με μεταπτυχιακές σπουδές (MFA) στη Koninklijke Academie voor Schone Kunsten στην Αμβέρσα, στο Βέλγιο. Στην Αμβέρσα, ολοκλήρωσε δεύτερες μεταπτυχιακές σπουδές στο Campus Sint Lucas στο πρόγραμμα Master of Research in Art and Design. Παρακολούθησε 2 κύκλους σπουδών Θεολογίας στο Orthodox Onderwijs, Theologisch, Instituut Saint-Serge στη Γάνδη (Βέλγιο). Στη συνέχεια πραγματοποίησε τρίτο μεταπτυχιακό κύκλο σπουδών στο Πανεπιστήμιο Κρήτης (ΠΜΣ), στη Νεοελληνική Λογοτεχνία. Είναι αριστούχος διδάκτορας της Ανώτατης Σχολής Καλών Τεχνών Αθηνών. Η διατριβή της με τίτλο *Οι Πολλαπλές Όψεις της Θρησκευτικότητας και του Ιερού στο Έργο της Ελληνικής Εικαστικής Πρωτοπορίας: Η Εικαστική Εγκατάσταση κατά την Περίοδο 1969-2007* εκπονήθηκε με την υποστήριξη του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών. Για το 2020-21 δίδαξε ως ακαδημαϊκή υπότροφος στο Τμήμα Εικαστικών Τεχνών της ΑΣΚΤ το μάθημα *Εικαστικές Αναγνώσεις της Έννοιας του Ιερού στη Σύγχρονη Τέχνη και την Ελληνική Εικαστική Σκηνή*. Για το 2021-22 διδάσκει ως ακαδημαϊκή υπότροφος στο Τμήμα Παραστατικών και Ψηφιακών Τεχνών στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.

Τριανταφύλλου Χρήστος | Πάντειο Πανεπιστήμιο & Δυτικής Αττικής Από τον Εξορκιστή στον Τζόκερ: Τρόμος, λογοκρισία και ηθικός πανικός

Από τη γέννησή του στις αρχές του 20ού αιώνα μέχρι και σήμερα, ο κινηματογράφος τρόμου έχει μια διαρκή σχέση με τη λογοκρισία και τον ηθικό πανικό. Από τις δεκαετίες του 1920 και 1930 πολλές ταινίες τρόμου λογοκρίνονταν ή απαγορεύονταν διότι απεικόνιζαν υπέρμετρη φρίκη ή θέματα που έθιγαν το δημόσιο αίσθημα. Στη δεκαετία του 1970 η λογοκρισία στον κινηματογραφικό τρόπο επανήλθε, με κύρια παραδείγματα τις επιδραστικές ταινίες *Ο Εξορκιστής* (1973) και *The Texas Chainsaw Massacre* (1974). Στην πρώτη περίπτωση τα επιχειρήματα περιστράφηκαν γύρω από τις αρνητικές επιδράσεις στον παιδικό ψυχισμό, ενώ στη δεύτερη γύρω από την απεικόνιση ακραίας φρίκης και κοινωνικής παρακμής.

Στη δεκαετία του 1980, στο πλαίσιο του θατσερισμού, ένας έντονος ηθικός πανικός γύρω από τις βιντεοκασέτες τρόμου κατέλαβε τη Μεγάλη Βρετανία, με αποτέλεσμα να εμφανιστούν νομοθετικές παρεμβάσεις και λίστες απαγορευμένων ταινιών. Την ίδια περίοδο στις ΗΠΑ η αντίστοιχη εκστρατεία των υποστηρικτών του προέδρου Ronald Reagan έθεσε στο στόχαστρο πολιτισμικά προϊόντα της νεανικής ποπ κουλτούρας, ανάμεσα στα οποία βρισκόνταν και οι slasher ταινίες τρόμου.

Στην Ελλάδα η έντονη λογοκρισία απέναντι στον τρόμο εμφανίστηκε με την απαγόρευση προβολής δύο μόλις ταινιών, από τις οποίες ξεχωρίζει η Ώρα του Λύκου (1968) του Ίνγκμαρ Μπέργκμαν. Στην περίπτωση του Μπέργκμαν η δικτατορία βρήκε την ευκαιρία, πιεσμένη από τον φιλοκαθεστωτικό Τύπο, να εκφράσει τα ιδεώδη της και να τονίσει τις επιτυχίες της.

Η λογοκρισία και ο ηθικός πανικός απέναντι στον τρόμο και τα συναφή του είδη συνεχίζει να εμφανίζεται μέχρι και σήμερα τόσο διεθνώς όσο και στην Ελλάδα, όπως αποδείχθηκε από τις πρόσφατες περιπτώσεις των ταινιών *A Serbian Film* (2010) και *Joker* (2019).

Ο κινηματογραφικός τρόμος, η λογοκρισία και ο ηθικός πανικός πορεύονται από κοινού εδώ και έναν αιώνα, αναδεικνύοντας τις εκάστοτε φοβίες της κοινωνίας, την ταύτιση του εξοβελιστέου με το ανατρεπτικό και την προσπάθεια ελέγχου των τμημάτων της κοινωνίας που θεωρείται πως χρήζουν πατερναλιστικής μεταχείρισης. Έτσι, ο τρόμος εξακολουθεί να αναδεικνύεται, όπως έχει γραφτεί, μέχρι και σήμερα σε συλλογικό ασυνείδητο της κοινωνίας και στον καθρέφτη που αυτή αρνείται να κοιτάξει.

Ο **Χρήστος Τριανταφύλλου** γεννήθηκε στην Αθήνα το 1991. Σπούδασε στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, από όπου απέκτησε το διδακτορικό του δίπλωμα στη Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία το 2020. Έχει εργαστεί σε ερευνητικά προγράμματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και στα Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, καθώς και ως επιμελητής στον εκδοτικό χώρο. Δημοσιεύσεις του έχουν εμφανιστεί σε συλλογικούς τόμους και επιστημονικά περιοδικά. Εργάζεται ως μεταδιδακτορικός ερευνητής στο έργο «*Censorship in Visual Arts and Film (CIVIL) – Η λογοκρισία στον Κινηματογράφο και στις Εικαστικές Τέχνες: Η ελληνική εμπειρία από τα μεταπολεμικά χρόνια μέχρι σήμερα*» στο Πάντειο Πανεπιστήμιο. Για το ακαδημαϊκό έτος 2021-2022 διδάσκει Ιστορία στο Τμήμα Αρχαιολογίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα αφορούν την πολιτική και πολιτισμική ελληνική ιστορία στον 20ό αιώνα, την ιστορία της ιστοριογραφίας και τις σπουδές μνήμης.

Τσαγκαράκη Έλενα | Πάντειο Πανεπιστήμιο

Η κουλτούρα της ακύρωσης (cancel culture) στη σύγχρονη τέχνη: Κοινωνικές διαστάσεις, ψυχολογικές διαδρομές και το μπρα ντε φερ της εξουσίας

Τι είναι τελικά το “cancel culture”; Μεθοδευμένη δολοφονία χαρακτήρων επί σκοπό ή ασυγκράτητη έκφραση οργής; Και αν μέσα από αυτή την αντίδραση επιδιώκεις να ακουστεί ισότιμα η φωνή σου, πώς επιδιώκεις να κλείσεις δι-απαντός το στόμα ενός άλλου; Μήπως τελικά οι διαδρομές που ακολουθεί η

κουλτούρα της ακύρωσης είναι απλώς διαφορετικές όψεις της λογοκρισίας που αλλάζουν όνομα κάτω από τις εξελίξεις σύγχρονων κοινωνικών φαινομένων; Με αναφορές στην εμφάνιση του φαινομένου στον χώρο της τέχνης και συζητώντας περιπτώσεις από τη σύγχρονη ελληνική και διεθνή καλλιτεχνική σκηνή, θα επιχειρηθεί μια προσέγγιση να εξηγηθεί ο τρόπος με τον οποίο η αδυναμία αποσύνδεσης του δημιουργού από το έργο του, οδηγεί σε ακραία περιστατικά λογοκρισίας. Επιπλέον, θα συζητηθεί η απουσία πλαισίου για την προστασία της καλλιτεχνικής δημιουργίας κάτω από την έξαρση του φαινομένου ως μια απολιτική στάση που προστατεύει τις ηγεσίες αλλά αφήνει να διαφανεί το κενό πολιτικής βούλησης, ενώ ταυτόχρονα, η χρήση των κοινωνικών δικτύων –που δεν υπόκειται σε κανενός είδους έλεγχο– αφήνει μεν ελεύθερο το πεδίο έκφρασης δημιουργώντας, ωστόσο, μια αρένα επιβολής με άγνωστο κάθε φορά νικητή. Σε αυτό το σημείο αξίζει να συζητηθεί ακόμη το ποιοι χρησιμοποιούν την κουλτούρα της ακύρωσης και γιατί, και πώς επιδιώκουν να χειραγωγήσουν διάφορες κοινωνικές ομάδες προσφέροντας προστασία και εισπράττοντας δύναμη και εξουσία.

Η χαρτογράφηση του “cancel culture” παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς εξελίσσεται σε ένα pop κοινωνικό φαινόμενο που έχει φαίνεται να αποκτά ξεχωριστή οντότητα μέσα από την ένταση με την οποία εμφανίζεται, την ίδια στιγμή που η χρήση του όρου από επίσημα χείλη δίνει το στίγμα μιας κατασκευής της οποίας η ιδιοκτησία τίθεται σαφώς υπό διεκδίκηση.

Η **Έλενα Τσαγκαράκη** είναι απόφοιτος του Τμήματος Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στην Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη. Έχοντας εκπονήσει μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία με θέμα «Τέχνη και Λογοκρισία στην Ελλάδα της Μεταπολίτευσης» σήμερα συνεχίζει τις σπουδές της ως υποψήφια διδάκτωρ της Σχολής Πολιτικών Επιστημών του Παντείου Πανεπιστημίου ακολουθώντας την ίδια ακριβώς θεματική. Γράφει και αρθρογραφεί κυρίως με θέμα τη λογοτεχνία και το θέατρο και σπανιότερα για θέματα τρέχουσας επικαιρότητας. Από το 2005 εργάζεται στον τομέα της Επικοινωνίας ως υπεύθυνη Εταιρικής Επικοινωνίας και Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, ενώ έχει προσφέρει εθελοντικά τις υπηρεσίες σε Μ.Κ.Ο. με αντικείμενο την ανάδειξη γυναικών στη δημόσια σφαίρα ως υπεύθυνη Επικοινωνιακού Σχεδιασμού.

Tsakalakis Thomas | National and Kapodistrian University of Athens
Illustrating How the Road to Censorial Hell May Be Paved with the Purported Good Intentions of Political Correctness

Political Correctness is a double-edged sword which, paradoxically, cuts only

one way: the *wrong* one. Just like the gravity of a *literal* black hole distorts the fabric of space-time, PC is a *sociocultural* black hole that warps the truth-seeking processes and the moral radars of its doctrinaire adherents. The term PC itself is problematic, comprising two concepts the meaning of which is virtually the opposite of what most of its intransigent advocates usually engage in, i.e., petty *pseudo-political* skirmishes that are rarely concerned with what is *logically correct*. *Prima facie*, PC is a well-intentioned social movement informed by values with which no moral and judicious person could disagree, yet it serves as a distraction from infinitely more daunting problems (for instance, the accelerated pace in which severe capitalist crises have been arising in recent years, the catastrophic impact of the anthropogenic climate change, or the rapid spread of populist anti-intellectualism). PC is a “game” that progressives can never win, and one they should not have even decided to play to begin with, since not only does it hardly ever accomplish anything *substantive* in regard to the amelioration of the material conditions under which underprivileged and marginalized persons exist, but it also helps to substantiate allegations against the Left’s dogmatism. PC is one of the faces of today’s widespread sociocultural hypocrisy, amounting to no more than the hyperbolic ideological posturing and the ethical attitudinizing of nescient, abrasive, privileged, “guilt-ridden” white liberals who, as *self-appointed* sovereign arbiters of moral rectitude, use social media to stage trials of *intention* (thereby belittling the plight of the *real victims* of discrimination and/or harassment), to establish an arbitrary cancel culture, and to lead any dissenting voice to self-censorship. Consequently, attempting to explore the phenomenon of PC is tantamount to becoming willfully exposed to an *epistemological* coronavirus.

Thomas Tsakalakis is a Dr. of Communication and Cultural Studies, currently working as Adjunct Lecturer at the Faculty of Communication and Media Studies, National and Kapodistrian University of Athens (UoA). He holds a PhD and a MA (both with Highest Honor) from the Faculty of Communication and Media Studies (UoA), a BA (summa cum laude) from the Department of English Language and Literature of the School of Philosophy (UoA), a Diploma in Translation (with distinction in scientific translation) from the London Institute of Linguists [now known as: Chartered Institute of Linguists], and he is about to earn a MSc in the History and Philosophy of Science and Technology (UoA). Since 2005, he has taught five undergraduate courses (with subjects including, but not limited to, Ethics and Bioethics, Communication Theory, and Culture in the Media), and he has co-taught a postgraduate course titled “Theatrical and Cinematic Representations: From Shakespeare to Beckett.” So far, he has had 6 academic books (two of them in English), 3 novels, 2 translations (one

from English to Greek and one vice versa), and 10 articles (one of them in English) published. His latest (2021) monograph is titled *Political Correctness: A Sociocultural Black Hole*, and it was published by Routledge.

Χάλκου Μαρία | Πάντειο Πανεπιστήμιο/Ιόνιο Πανεπιστήμιο Λογοκριτικές παρεμβάσεις στις πρώτες ταινίες του Νίκου Κούνδουρου: Δημιουργός εναντίον λογοκριτή

Η ανακοίνωση αναφέρεται στη λογοκρισία των ταινιών του Νίκου Κούνδουρου που γυρίστηκαν στη δεκαετία του 1950: *Μαγική Πόλις* (1954), *Ο δράκος* (1956), *Οι παράνομοι* (1958) και *Το ποτάμι* (1960). Πιο συγκεκριμένα, επιδιώκει να τεκμηριώσει τις διαφορετικές εκδοχές λογοκρισίας – θεσμικής και άτυπης – που ασκήθηκαν στις ταινίες, οι οποίες εκτείνονται από (γνωστές και άγνωστες) προληπτικές και κατασταλτικές παρεμβάσεις του κράτους έως τη λογοκρισία παραγωγών και την αυτολογοκρισία. Ταυτόχρονα επιχειρεί να αναδείξει τη λογοκριτική λογική πίσω από τις συγκεκριμένες παρεμβάσεις (επικαλούμενες την πολιτική, την ιδεολογία, το άσεμνο, την εικόνα της χώρας στο εξωτερικό, τον Ψυχρό Πόλεμο, κ.ά.) και να εξετάσει πώς αυτές επέδρασαν στο περιεχόμενο και την αισθητική των ταινιών (π.χ. η ενσωμάτωση κωδίκων του φιλμ νουάρ στον *Δράκο* ή η αλληγορική χρήση του τοπίου στο *Ποτάμι*). Τέλος διερευνά τους δυναμικούς τρόπους με τους οποίους ο Κούνδουρος συγκρούστηκε με τους λογοκριτικούς μηχανισμούς (π.χ. αγνοώντας τις αποφάσεις των λογοκριτικών επιτροπών, εμπλεκόμενος δικαστικά με την εταιρία παραγωγής Justin Wilson Productions) και πώς η δημόσια διαχείριση των προβλημάτων του με τη λογοκρισία συνέβαλε καθοριστικά στη διαμόρφωση της εικόνας του ως σκηνοθέτη-δημιουργού.

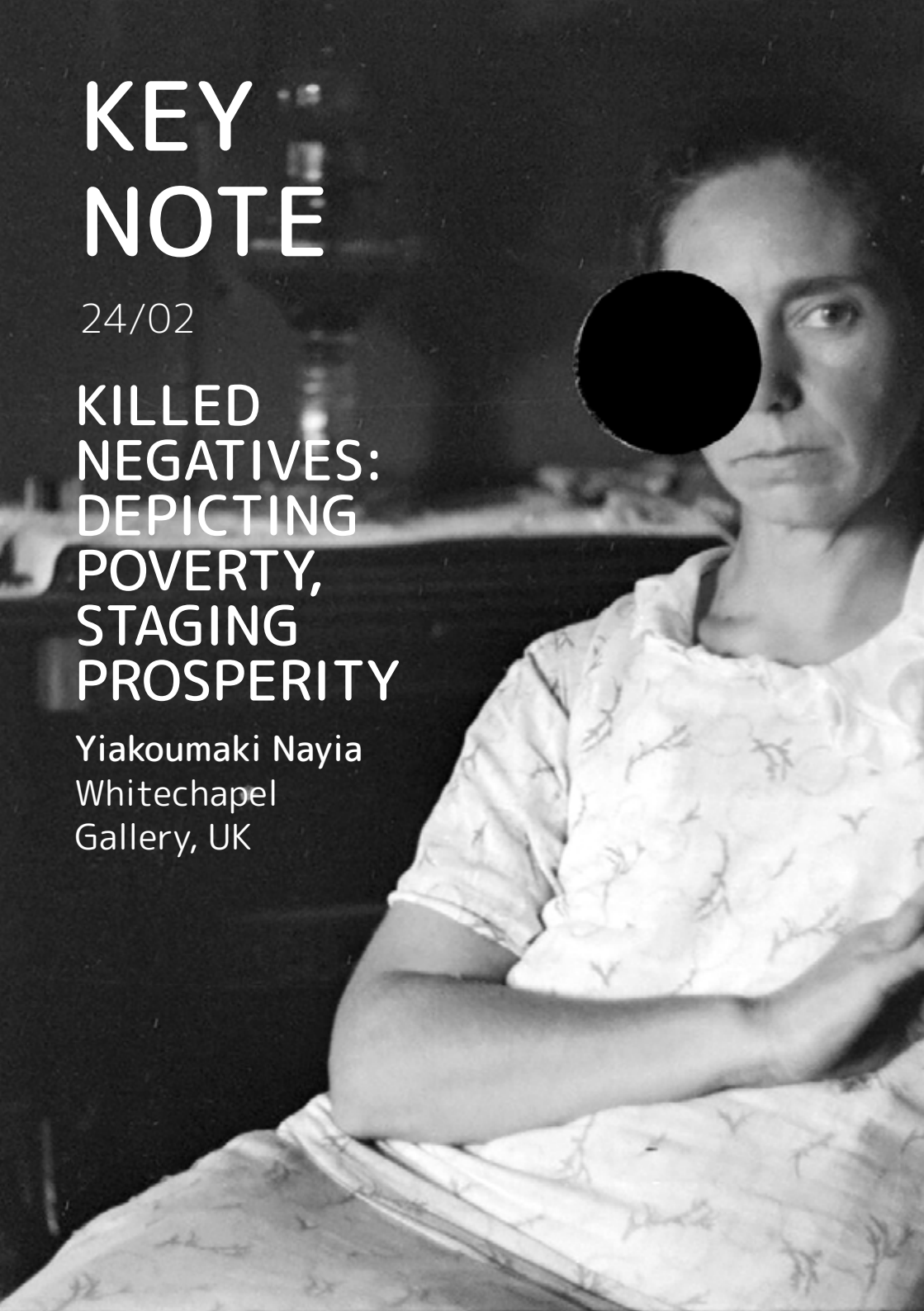
Η **Μαρία Χάλκου** είναι κάτοχος διδακτορικού διπλώματος στις Κινηματογραφικές Σπουδές (Πανεπιστήμιο Γλασκόβης) και μεταπτυχιακού τίτλου στη Θεωρία του Κινηματογράφου και της Τέχνης (Πανεπιστήμιο Κεντ). Είναι μεταδιδασκτορική ερευνήτρια στο Τμήμα Πολιτικών Επιστημών και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος «Η λογοκρισία στον κινηματογράφο και στις εικαστικές τέχνες: Η ελληνική εμπειρία από την μεταπολεμική εποχή έως σήμερα» (με την υποστήριξη του ΕΛΙΔΕΚ) και διδάσκει Ιστορία, Θεωρία και Πρακτική του Κινηματογράφου στο Τμήμα Τεχνών Ήχου και Εικόνας του Ιονίου Πανεπιστημίου. Είναι ιδρύτρια και υπεύθυνη έκδοσης του ακαδημαϊκού περιοδικού *Filmicon: Journal of Greek Film Studies*. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα εστιάζουν στον ελληνικό και ευρωπαϊκό κινηματογράφο, στον κινηματογράφο της δεκαετίας του '60, στην αναπαράσταση του παρελθόντος, στα κινηματογραφικά είδη, στην κινηματογραφική κριτική και τη λογοκρισία.

KEY NOTE

24/02

KILLED
NEGATIVES:
DEPICTING
POVERTY,
STAGING
PROSPERITY

Yiakoumaki Nayia
Whitechapel
Gallery, UK

KEY NOTE

24/02

This presentation concerns research conducted for the exhibition *Killed Negatives: Unseen Images from 1930s America*. The topic relates to a famous photographic commission that took place in the US in the 1930s.

The curatorial research extends understanding of the historic photographic initiative undertaken by the Information Division of the Farm Security Administration (FSA) between 1935 and 1944. It revisits how Roy E. Stryker, who ran the project, commissioned photographers including Walker Evans (1903–1975), Dorothea Lange (1895–1965) and Russell Lee (1903 – 1986), to document American farmland and the farmers who worked during the Depression era. The resulting works form an extensive pictorial record of American life between 1935 and 1944.

It reveals an omitted element from the story of this landmark documentary project; the ruthless method of editing Stryker deployed. All photographers received a set of detailed instructions on how to approach their subject. When the photographs were returned, Stryker or his assistants would select those they felt true to their brief. The other images were punctured through with a hole puncher, ‘killing’ them. These ‘killed negatives’ would feature a black disc, floating surreally over faces and landscapes or obscuring subjects’ faces or bodies. They were rendered permanently unsuitable for publication at the time.

Nayia Yiakoumaki is Curator: Archive Exhibitions and Head of Curatorial Studies and Archives at Whitechapel Gallery,

UK, where she has developed an innovative programme of research exhibitions which investigate unknown histories of art and curating. Yiakoumaki runs the Whitechapel Gallery's MA course Curating Art and Public Programmes in association with London South Bank University. From 2016-2017 she co-directed the *Athens Biennale* as Director of Research and International Networks. She is on the committees of the board for Wroclaw Contemporary, Poland; Women's Art Library, UK and is a Trustee at Matt's Gallery, UK. Yiakoumaki has curated a number of successful exhibitions including *John Latham: Anarchive* (2010), *Rothko in Britain* (2012), *Stephen Willats: Concerning Our Present Way of Living* (2014), *Guerilla Girls: Is it even worse in Europe?* (2016-2017), *Staging Jackson Pollock* (2018), *Queer Spaces: London, 1980s – Today* (2019), *Exercising Freedom: Encounters with Art, Artists and Communities* (2021) and *Phantoms of Surrealism* (2020-2021).

ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ ΤΡΑΠΕΖΑ Ι* _ 25/02

ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ, ΤΕΧΝΗ, ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ

Συντονισμός:
Δημήτρης Χριστόπουλος

Ελένη Κούκη | Πάντειο Παν/μιο
Δέσποινα Λαλάκη | City Tech, NY,
Decolonize Hellas

Πηνελόπη Πετσίνη | Πάντειο Παν/μιο
Δημήτρης Πλάντζος | ΕΚΠΑ
Θεόφιλος Τραμπούλης | ΕΜΣΤ

ΕΜΣΤ
Εθνικό Μουσείο
Συγχρονής Τέχνης

*συνδιοργάνωση με το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης

ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ ΤΡΑΠΕΖΑ Ι* _ 25/02

Γιατί ένα έργο τέχνης προκαλεί πολλαπλάσιες αντιδράσεις όταν εκτεθεί στον δημόσιο χώρο; Είναι λογοκρισία το να αμφισβητεί κανείς τα δημόσια μνημεία; Ποια είναι, εν τέλει, τα όρια μεταξύ του βανδαλισμού και της λογοκρισίας; Η δημόσια τέχνη σχετίζεται με την κομβική έννοια του δημόσιου χώρου, ως δημοκρατικού αγαθού, που με τη σειρά του συνδέεται με τη λεγόμενη –αν και ασαφή– κοινωνία των πολιτών. Τα μνημεία, από τη φύση τους κανονιστικά, δεν αναπαριστούν απλώς συγκεκριμένα πρόσωπα, αλλά μετατρέπουν τα πρόσωπα και τις πράξεις τους σε παραδείγματα προς μίμηση. Ποιες είναι οι δυνατότητες των πολιτών για αντίδραση στις αξίες που αυτά εγγράφουν στο αστικό χώρο, και πότε αυτές οι αντιδράσεις μπορούν να χαρακτηριστούν ως λογοκρισία; Τελικά ποιος δικαιούται να επεμβαίνει στο δημόσιο χώρο και ποια είναι τα όρια αυτών των επεμβάσεων; Εστιάζοντας σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους και περιστατικά, η στρογγυλή τράπεζα επιχειρεί να απαντήσει στο τι εννοούμε όταν μιλάμε για λογοκρισία στη δημόσια τέχνη στην Ελλάδα και όχι μόνο.

ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ ΤΡΑΠΕΖΑ II _ 26/02

ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ, ΠΑΝΔΗΜΙΑ, ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Συντονισμός: Πηνελόπη Πετσίνη

Χριστίνα Κυδώνα | Παθολόγος-Εντατικολόγος, ΕΣΥ
Δημοσθένης Παπαδάτος | Πολιτικός επιστήμονας, ΑΠΘ
Γιάννης Σταυρακάκης | Καθηγητής Ανάλυσης
Πολιτικού Λόγου, ΑΠΘ

Ανδρέας Τάκης | Αναπληρωτής Καθηγητής Νομικής, ΑΠΘ
Δημήτρης Χριστόπουλος | Καθηγητής Πολιτειολογίας,
Πάντειο Πανεπιστήμιο

ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΙΙ _ 26/02

Ο «δείκτης δημοκρατίας», σύμφωνα με μελέτη ινστιτούτου του ομίλου που εκδίδει το περιοδικό *The Economist*, το 2021 γνώρισε τη μεγαλύτερη υποχώρησή του από το 2010: «Τα αποτελέσματα αντανακλούν τον αρνητικό αντίκτυπο της πανδημίας στη δημοκρατία και στην ελευθερία στον κόσμο για δεύτερη συναπτή χρονιά, της σημαντικής επέκτασης της εξουσίας του κράτους και της περιτολής των ατομικών ελευθεριών», επιχειρηματολογούν οι συγγραφείς της. Σε ανάλογα συμπεράσματα κατέληξε και το γερμανικό Ίδρυμα Μπέρτελσμαν. Στην Ευρώπη, η Ισπανία και η Γαλλία πέρασαν από το καθεστώς της «πλήρους δημοκρατίας» σε αυτό της «ελαττωματικής δημοκρατίας», κατηγορία στην οποία κατατάσσονται επίσης οι ΗΠΑ, το Ισραήλ και η Νότια Αφρική. Έδειξε η πανδημία το τέλος του πολιτιστικού, κοινωνικού και δημοκρατικού μοντέλου της Δύσης; Τι είδους αντανακλαστικά πυροδότησε η «ολική επαναφορά» του κράτους μέσα στην πανδημία με όρους «πολέμου εναντίον άορατου εχθρού»; Ποιος είναι υπεύθυνος για την υγεία; Ποιες αντιλήψεις για τη δημοκρατία και την υγεία αντανακλούν οι διαφορετικές απαντήσεις σε αυτό το ερώτημα; Τι σημαίνει για τη δημοκρατία το γεγονός ότι η σύγκρουση περιορίζεται στο ιδεολογικό έδαφος της ελευθερίας και της αυτονομίας – άλλοτε με όρους ατομικής ευθύνης και πολιτικής συμμόρφωσης, κι άλλοτε με όρους άσκησης του ατομικού δικαιώματος αντίστασης στην καταστολή και τη χειραγώγηση κράτους-εξουσίας-ειδικών; Αποδεχόμαστε το ενδεχόμενο να τεθούν περιορισμοί στην ελευθερία της έκφρασης ακόμα και εκτός των συνταγματικά προβλεπομένων περιστάσεων, στο ενδεχόμενο ακριβώς σύγκρουσής της με «υπέρτερα αγαθά» όπως αυτό της δημόσιας υγείας; Σε τι βαθμό αυτό-λογοκρίνονται οι υγειονομικοί σε περιστάσεις κρίσης;

Με τη συμμετοχή επιστημόνων από διαφορετικά πεδία, η στρογγυλή τράπεζα επιχειρεί να απαντήσει στο κατά πόσο νοείται ως θεμιτός ο περιορισμός της ελεύθερης έκφρασης υπό εξαιρετικές περιστάσεις και ιδίως σε ζητήματα μεγάλης σημασίας για την «επιβίωση των εθνών», όπως είναι η δημόσια υγεία.

PROGRAMME YOU CAN TEACH AN OLD DOG NEW TRICKS!

OLD AND NEW FORMS OF
CENSORSHIP

24-26
FEB
2022

CONNECT
[HERE](#)

Thursday 24/2

10:30 – 11:00

Introduction

PART I: Censorship in the 20th century

11:00 – 12:30

Ο ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑΣ: ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ, ΑΘΕΑΤΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ

Συντονισμός: Ελένη Κούκη

Κατερίνα Καρρά

Λογοκρισία σε χειρόγραφα θεατρικών έργων
το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα

Χριστίνα Μπάκουλα

Πόλεμος και λογοκρισία στο ΕΚΠΑ

Γιάννης Ν. Γκλαβίνας

«Δεν υπήρχε κάποια υπηρεσία του αρμοδίου υπουργείου να
διέκρινε τας ασχημίας;»: το ανεπίσημο δίκτυο λογοκρισίας
και οι παρεμβάσεις του στον θεσμοθετημένο κρατικό μηχανι-
σμό προληπτικής λογοκρισίας την περίοδο 1945 – 1973.

12:45 – 14:15

ΘΕΑΤΡΟ: ΜΟΝΟΛΟΓΟΙ ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑΣ, ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ ΛΟΓΟΚΡΙΜΕΝΩΝ

Συντονισμός: Σπύρος Κακουριώτης

Μαρκέλλα Ηλιάκη

Όριθες 1959: Το χρονικό μιας παράστασης

Βαλένα Παπαδοπούλου

Αρχαιοελληνικές καταβολές και βαλκανική παράδοση:

Η «τραγωδία» της Ηλέκτρας του 1969

Δέσποινα Σκούρτη

Το μπρεχτικό έργο σαν χειρονομία αντίστασης στη
λογοκρισία κι ένα καλά αυτολογο... κρυμμένο μυστικό

14:15 – 15:30 Break

Thursday 24/2

15:30 – 17:00

BANNING MOVING AND STILL IMAGES, SILENCING WORDS

Chair: Christos Mais

John Stathatos

“Try to see it our way”: Censorship and war photography

Chiara Boatti

Film censorship within the network of institutional control on cinema in postwar Italy: the case of the “forbidden film” L’armata s’agapò

Coralia Iliadou

Censoring Foreign Cinema during the Greek Junta (1967-74):
The Translator in Focus

17:15 – 18:15

ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ: ΝΕΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ

Συντονισμός: Μαρία Χάλκου

Χρίστος Μάης

Η συνέχιση της πολιτικής λογοκρισίας
με άλλα μέσα, 1974-1981

Νάιρα Στεργίου

Βλασφημία και προσβολή του θρησκευτικού συναισθήματος
στην Ελλάδα

18:30 – 19:30

KEYNOTE:

Nayia Yiakoumaki

Killed Negatives: Depicting Poverty, Staging Prosperity

Friday 25/2

10:30 – 11:00

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ: ΣΤΙΓΜΙΟΤΥΠΑ ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑΣ ΕΝΤΟΣ ΚΙ ΕΚΤΟΣ ΣΥΝΟΡΩΝ

Συντονισμός: Χρήστος Τριανταφύλλου

Πέτρος Κώρης

Die Frau mit den Millionen και Der Fürst der Berge: δύο μεσοπολεμικές μελέτες περίπτωσης για τη διεθνή λογοκρισία στην Τέχνη και τον στερεοτυπικό Λόγο στο πλαίσιο των ελληνογερμανικών διασταυρώσεων

Μαρία Χάλκου

Λογοκριτικές παρεμβάσεις στις πρώτες ταινίες του Νίκου Κούνδουρου: Δημιουργός εναντίον λογοκριτή

Ορσαλία-Ελένη Κασσαβέτη

Αυτολογοκρισία και γυμνό: Περιπτωσιολογικά της Greek Erotica στη δεκαετία του 1970

PART II: Free Speech and its Discontents

12:15 – 14:15

NEW CENSORSHIP: NEW CHALLENGES, NEW APPROACHES

Chair: Yannis Tassopoulos

Marcin Górski

On the alleged imbalance in balancing competing interests under Article 10 ECHR in cases concerning “blasphemous” speech

Thomas Tsakalakis

Illustrating How the Road to Censorial Hell May Be Paved with the Purported Good Intentions of Political Correctness

Amaldas C.

Working of “Mob” on Film Censorship in India: Critiquing Mazarrella’s Approach

Dimitri Dimouli, Soraya Lunardi

“Socialism and censorship are incompatible” (Melina Merkouri): vSocial limits to censorship on the occasion of the de Sade case

Friday 25/2

16:00 – 19:00

ROUND TABLE:

Λογοκρισία, Τέχνη, Δημόσιος Χώρος

Συντονισμός: Δημήτρης Χριστόπουλος

Ελένη Κούκη | Πάντειο Πανεπιστήμιο

Δέσποινα Λαλάκη | City Tech, NY / Decolonize Hellas

Πηνελόπη Πετσίνη | Πάντειο Πανεπιστήμιο

Δημήτρης Πλάντζος | ΕΚΠΑ

Θεόφιλος Τραμπούλης | ΕΜΣΤ

ΕΜΣΤ

Εθνικό Μουσείο
Σύγχρονης Τέχνης

Saturday 26/2

09:30 – 11:00

OLD DOG... : ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ

Συντονισμός: Γιάννης Σκαρπέλος

Ορέστης Νικολάου

Εστίες Λογοκρισίας: Η περίπτωση Γιώργου Γαβριήλ

Πάρις Κωνσταντινίδης

**Η λογοκρισία στο σχολικό μάθημα της μουσικής μεταξύ
«αγανάκτησης» και «καλών πρακτικών»**

Γιώργος Καραηλίας

**Αστυνομική βία και λογοκρισία των τεχνικών εικόνων:
Η περίπτωση του Κώστα Τσιρώνη**

Saturday 26/2

11:15 – 12:45

...NEW TRICKS: ΜΑ ΕΙΝΑΙ ΑΥΤΟ ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ;

Συντονισμός: Γιώργος Σαμπατακάκης

Σπύρος Κακουριώτης

Η ισορροπία του Nash: Μεταξύ «παλιάς» και «νέας» λογοκρισίας

Χρήστος Τριανταφύλλου

Από Από τον *Εξορκιστή* στον *Τζόκερ*: Τρόμος, λογοκρισία και ηθικός πανικός

Κωνσταντίνα Γεωργιάδη

Από τον *Φάουστ* στο *Λάλκα*: η ελευθερία ή/και τα όρια της τέχνης και του (φιλοζωικού) ακτιβισμού

12:45 – 14:00 Break

14:00 – 15:00

ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ, ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΠΕΠΟΙΘΗΣΕΩΝΩΝ

Συντονισμός: Γιάννης Μπαλαμπανίδης

Βασιλική Πέτσα

Εργατικές ταυτότητες στην ελληνική μεταπολεμική πεζογραφία: Κανονιστικές οριοθετήσεις στον λογοτεχνικό λόγο

Αιμιλία Σαλβάνου

Μνημονικές κουλτούρες, καθεστώτα αλήθειας και ιστορικοποίηση: μια απαιτητική ισορροπία

Γιώργος Καραηλίας

Αστυνομική βία και λογοκρισία των τεχνικών εικόνων: Η περίπτωση του Κώστα Τσιρώνη

Saturday 26/2

15:15 – 16:45

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΘΟΤΗΤΑ

Συντονισμός: Δημήτρης Δημούλης

Γιάννης Μπαλαμπανίδης

Η πολιτική ορθότητα από την ακαδημαϊκή διαμάχη στους «πολέμους κουλτούρας»: προκλήσεις και όρια της διαγενεακής πολιτικοποίησης

Νίκος Σταματίνης

Η πολιτική ορθότητα και οι νέες μορφές λογοκρισίας

Έλενα Τσαγκαράκη

Η κουλτούρα της ακύρωσης (cancel culture) στη σύγχρονη τέχνη: Κοινωνικές διαστάσεις, ψυχολογικές διαδρομές και το μπρα ντε φερ της εξουσίας

16:00 – 19:00

ROUND TABLE:

Λογοκρισία, Πανδημία, Δημοκρατία

Συντονισμός: Πηνελόπη Πετσίνη

Χριστίνα Κυδώνα | Παθολόγος-Εντατικολόγος, ΕΣΥ
Δημοσθένης Παπαδάτος | Πολιτικός επιστήμονας, ΑΠΘ
Γιάννης Σταυρακάκης | Καθηγητής Ανάλυσης Πολιτικού Λόγου, ΑΠΘ
Ανδρέας Τάκης | Αναπληρωτής Καθηγητής Νομικής, ΑΠΘ
Δημήτρης Χριστόπουλος | Καθηγητής Πολιτειολογίας,
Πάντειο Πανεπιστήμιο

[ΣΥΝΔΕΘΕΙΤΕ ΕΔΩ](#)

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΑ

19:00

CONCLUSION

PARTICIPANTS

Amaldas C. | English and Foreign Languages University, Hyderabad, India

Chiara Boatti | University of Milan, Italy

Κωνσταντίνα Γεωργιάδη | ΙΜΣ/ΙΤΕ

Νάγια Γιακουμάκη | Whitechapel Gallery, UK

Γιάννης Γκλαβίνας | Κεντρική Υπηρεσία Γενικών Αρχείων του Κράτους

Δημήτρης Δημούλης | Getulio Vargas Foundation, São Paulo, Brazil

Marcin Górski | University of Łódź, Poland

Κοραλία Ηλιάδου | University of Manchester, UK

Μαρκέλλα Ηλιάκη | Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σπύρος Κακουριώτης | Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Γιώργος Καραηλίας | Φωτογράφος/Ιστορικός

Κατερίνα Καρρά | Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ορσαλία-Ελένη Κασσαβέτη | Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας/Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Ελένη Κούκη | Πάντειο Πανεπιστήμιο/Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Χριστίνα Κυδώνα | Παθολόγος- Εντατικολόγος, ΕΣΥ

Πάρις Κωνσταντινίδης | Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Πέτρος Κώρης | Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Δέσποινα Λαλάκη | New York City College of Technology, USA

Soraya Lunardi | São Paulo State University, Brazil

Χρίστος Μάης | Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Χριστίνα Μπάκουλα | Ιστορικό Αρχείο, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Γιάννης Μπαλαμπανίδης | Πάντειο Πανεπιστήμιο

Participants

- Ορέστης Νικολάου** | Πάντειο Πανεπιστήμιο
Δημοσθένης Παπαδάτος | Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο
Θεσσαλονίκης
- Βαλένα Παπαδοπούλου** | Πανεπιστήμιο Κρήτης/ΙΜΣ
Βασιλική Πέτσα | Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου/Ελληνικό
Ανοιχτό Πανεπιστήμιο
- Πηνελόπη Πετσίνη** | Πάντειο Πανεπιστήμιο
Δημήτρης Πλάντζος | Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο
Αθηνών
- Αιμιλία Σαλβάνου** | Ελληνικό Ανοιχτό Πανεπιστήμιο
Γιώργος Σαμπατακάκης | Πανεπιστήμιο Πατρών
Γιάννης Σκαρπέλος | Πάντειο Πανεπιστήμιο
Δέσποινα Σκούρτη | Πάντειο Πανεπιστήμιο
Νίκος Σταματίνης | Πανεπιστήμιο Πατρών
Γιάννης Σταθάτος | Φωτογράφος, κριτικός
Γιάννης Σταυρακάκης | Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο
Θεσσαλονίκης
- Νάιρα Στεργίου** | Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Ανδρέας Τάκης | Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Γιάννης Τασόπουλος | Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο
Αθηνών
- Θεόφιλος Τραμπούλης** | Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης
Χρήστος Τριανταφύλλου | Πάντειο Πανεπιστήμιο/Πανεπιστήμιο
Δυτικής Αττικής
- Έλενα Τσαγκαράκη** | Πάντειο Πανεπιστήμιο
Θωμάς Τσακαλάκης | Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο
Αθηνών
- Μαρία Χάλκου** | Πάντειο Πανεπιστήμιο/Ιόνιο Πανεπιστήμιο
Δημήτρης Χριστόπουλος | Πάντειο Πανεπιστήμιο

The Project

CIVIL

■ CENSORSHIP IN
VISUAL ARTS & FILM

«CENSORSHIP IN FILM AND VISUAL ARTS:
THE GREEK EXPERIENCE
FROM THE POST-WAR YEARS TO THE
PRESENT»

Post-doctoral Research Project (2018-2022)

Host: Department of Political Science and History,
Panteion University

Budget: 240.000 euro

Principal Researcher: Dr Penelope Petsini

Research group: Dr Stratis Bournazos,
Dr Maria Chalkou, Prof Dimitris Christopoulos,
Dr Eleni Kouki, Dr Penelope Petsini,
Dr Michalis Stefanidakis, Dr Christos Triantafyllou,
Valia Tsirigoti

Hosted by the Department of Political Science and History of Panteion University, the CIVIL project aims to offer a comparative charting of the censorship discourse in film (both fiction and documentary) and visual arts (painting, drawing, sculpture, photography, video-art and comics), while analyzing censorship cases in the light of recent scholarship. The focus on film and visual arts covers artistic and cultural fields that, on the one hand, remain under-researched topics in relation to censorship and, on the other, combine diverse characteristics and attitudes: Film is an extremely popular medium which has for long been subjected to state and institutional control, whereas visual arts target significantly smaller audiences and lack similar institutional frameworks. The time frame of the proposed research reflects on the major transformations of Greece's contemporary culture and political system bringing together distinct historical periods: the so-called "Cachectic Democracy" of the post-war years (1944-67), the dictatorship of the Colonels (1967-74) and the post-dictatorship era from "Metapolitefsi" to the present. This encourages comparative perspectives that allow us to trace continuities, discontinuities and transitions in acts and targets of censorship as well as in censorial practices, and identify changes in the concept of "censorship" itself and in its public reception.

The project is interdisciplinary as censorship itself is a topic that cuts across intellectual boundaries. Historical research is deemed necessary to trace, fact-check, and document concrete censorship cases in order to develop a comprehensive history. At the same time, the theoretical basis offered by Cultural Studies, namely a discursive methodological framework of research, allows us to explore the multiple expressions

of censorship and their reception in the public sphere. It also allows us to recognize the censorial logic involved in cases such as hate speech, pornography, or censorship emerging from the Left, which are usually omitted from this sort of histories. The cross-fertilization of historical research with Cultural Studies' discourse analysis will open up unexplored areas of investigation and new directions for joint research.

The project aims to make a twofold innovative shift in the academic study of censorship in Greece: On the one hand, to provide a comprehensive and fully documented history of censorship in film and visual arts in Greece, based on original, systematic, and extensive archival and press research; On the other, to trace the evolution of censorship discourse and the public reception of censorship across different regimes and periods of time, by adopting an inclusive definition of the term derived from new scholarship and the concept of "new censorship". Given that this is a field which has not yet been subjected to a systematic research, a detailed and theoretically clear research is essentially necessary.

The research findings will be disseminated through an international conference accompanied by an exhibition of archival material (official papers, photographs, reproduction of censored works etc), a series of essays and special thematic issues in scientific journals including international ones, an academic course on art and censorship at the department of Political Sciences and History of Panteion University, as well as a post-graduate program on the subject, which will contribute at the consolidation of foundational scholarship on an academically underdeveloped topic. Finally, dissemination will be achieved through an open-access web platform, a digital "archive" addressed to all those interested in censorship discourse and phenomena,

which we intend to develop. This will enable us to create a node connecting information, ideas and people (scientists and activists alike) which may form the basis for further research on the subject far beyond the completion of this project.

Arguably, a fully comprehensive and theoretically informed history of censorship in Greece remains to be written. Our project purports to make a step towards this end. Moreover, given the central position of debates around freedom of expression in both academia and society, it is anticipated that benefits on both levels could be far-reaching. Censorship remains the predominant countering force to the democratic principle of 'free speech', constitutive of most forms of modern community and sociability. Censorship defines us as social subjects and has effects on the quality of democracy. The scientific and social impact of this project, thus, is undoubtedly significant.

PUBLICATIONS

□ Συνέδρια

- Christopoulos, D., «Censorship, democracy and pandemic: Reading between the lines of exception» São Paulo Congress «New forms of censorship in liberal and illiberal regimes. Comparative views and legal-political challenges», 17-18 Φεβρουαρίου 2022, Escola de Direito de São Paulo da Fundação Getulio Vargas, Σάο Πάολο, Βραζιλία.
- Petsini, P., “New censorship forms in Greece”, São Paulo Congress «New forms of censorship in liberal and illiberal regimes. Comparative views and legal-political challenges», 17-18 Φεβρουαρίου 2022, Escola de Direito de São Paulo da Fundação Getulio Vargas, Σάο Πάολο, Βραζιλία.
- Πετσίνη Π., “Ο λογοκριτικός μηχανισμός στη δικτατορία των Συνταγματαρχών: Συνέχειες και ασυνέχειες στις πρακτικές επιτήρησης και πειθάρχησης της κοινωνίας”, Youth Resisting Dictatorship in Greece (1967-74) and beyond: Social Sciences and Humanities Perspectives, 19-20 Νοεμβρίου 2021, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο.
- Petsini P., “Down with censorship”?: *The pretext of “appeasing political passions” as a censorial practice in Post-Dictatorship Greece (1974-1981)*, 13th Screenwriting Research Network International Conference “Pushing Boundaries” 31 Αυγούστου - 18 Σεπτεμβρίου 2021, Oxford Brooks University, Οξφόρδη, Βρετανία.
- Chalkou M., *Theo Angelopoulos’s Travelling Players (1975): screenwriting as an authorial practice of defying state censorship*, 13th Screenwriting Research Network International Conference “Pushing Boundaries” 31 Αυγούστου - 18 Σεπτεμβρίου 2021, Oxford Brooks University, Οξφόρδη, Βρετανία.
- Chalkou M., *Censored bodies and bodily functions in Dimitris Kollatos’s early films*, Taboo - Transgression - Transcendence in Art & Science 26-28 Νοεμβρίου 2020, Βιέννη, Αυστρία.

- Petsini P., *“Down with censorship”?: The pretext of “appeasing political passions” as a censorial practice in Post-Dictatorship Greece (1974-1981)*, Screening Censorship: New Histories, Perspectives, and Theories on Film and Screen Censorship, 16-18 Οκτωβρίου 2020, Γάνδη, Βέλγιο.
- Chalkou M., *Film narratives on the margins of law and society: Nikos Koundouros’s censored films of the 1950s*, Screening Censorship: New Histories, Perspectives, and Theories on Film and Screen Censorship, 16-18 Οκτωβρίου 2020, Γάνδη, Βέλγιο.
- Chalkou M., *Eastern European cinemas and Greek political agendas in the 1960s: Cross-cultural exchange, film festivals, co-productions and state censorship*, Cultural Neighbourhoods and Co-productions in South East Europe and Beyond - 4th Conference on Contemporary Greek Film Cultures, 27-28 Αυγούστου 2020, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.
- Christopoulos D., Petsini P., *Dixit quod nunquam vidit hereticos: The Greek paradigm of Censorship*, International Association of Constitutional Law Conference “Free Speech in the 21st Century”, 3-4 Ιουλίου 2020, Ljubljana, Slovenia.
- Πετσίνη Π., *Ελευθερία της τέχνης και δημόσιος χώρος – τρία λογοκριτικά περιστατικά: Παρνασσός (Nonpa 1952), Ζάππειο (ομάδα Αρμός, 1952-53) και κεντρική πλατεία Λάρισας (Κλεάνθης Χατζηνίκος, 1986)*, Συνέδριο «Εικόνα/ Πολιτική/Δημόσιος Χώρος», 22-24 Νοεμβρίου 2019, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.
- Πετσίνη Π., Χάλκου Μ., Μπουρνάζος Στρ., *Η λογοκρισία ως δημιουργικό όριο, η λογοκρισία ως καταστολή: Οι ταινίες Χάππυ Νταίη (Παντελής Βούλγαρης, 1976) και Καγκελόπορτα (Δημήτρης Μακρής, 1978)*, Συνέδριο «Μεταπολίτευση 1974-1981: Λογοτεχνία και Πολιτισμική Ιστορία», 15/11/2019-17/11/2019, Τμήμα Φιλολογίας, Τομέας Βυζαντινής και Νεοελληνικής Ιστορίας, Πανεπι-

στήμιο Κρήτης.

□ Άρθρα

- Christopoulos D., Dimoulis D., “‘Speak not. Laugh not. Greece is in danger’. Censoring dissident discourse on so-called ‘National issues’ in Greece”. [under consideration in international journal *New Left Review*]
- Πετσίνη Π., «Νέμεσις: Πολιτική της λήθης, δοσιλογισμός και λογοκρισία στη Μεταπολίτευση» στο Ανδρέας Μαράτος (επιμ.) *1821-2021: Μνήμες τεχνών – Θραύσματα ιστορίας*, Αθήνα: Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς – εκδόσεις Νήσος, 2021.
- Χάλκου Μ., «Εκατό ώρες του Μάη: Ένα ριζοσπαστικό, πολιτικό ντοκιμαντέρ και η απόπειρα εξαφάνισής του από τη δημόσια σφαίρα» στο Ανδρέας Μαράτος (επιμ.) *1821-2021: Μνήμες τεχνών – Θραύσματα ιστορίας*, Αθήνα: Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς – εκδόσεις Νήσος, 2021.
- Κούκη Ελ., «Άτυπη λογοκρισία και Εικαστικά κατά την περίοδο της Δικτατορίας της 21ης Απριλίου», *Σύγχρονα Θέματα*, τ.153, 2021.
- Χάλκου Μ., «Ο δημιουργός Θόδωρος Αγγελόπουλος και το σενάριο του *Θιάσου* (1975): Επιτέλεση και λογοκρισία», *Σύγχρονα Θέματα*, τ.153, 2021.
- Πετσίνη Π., «Τέχνη στον γύψο: Η Λογοκρισία στη δικτατορία των Συνταγματαρχών», *Σύγχρονα Θέματα*, τ.153, 2021.
- Χάλκου Μ., «Πολιτικό τραύμα και ντοκιμαντέρ», στο Αφροδίτη Νικολαΐδου και Δημήτρης Παπανικολάου (επιμ.) *Χώρα σε βλέπω. Ο 20ός αιώνας του ελληνικού σινεμά*, Αθήνα: Ακαδημία Ελληνικού Κινηματογράφου. [υπό έκδοση 2022]
- Κούκη Ελ., «Αντικομμουνισμός εναντίον κινηματογράφου», στο Αφροδίτη Νικολαΐδου και Δημήτρης Παπανικολάου (επιμ.) *Χώρα σε βλέπω. Ο 20ός αιώνας του ελληνικού σινεμά*, Αθήνα: Ακαδημία Ελληνικού Κινηματογράφου. [υπό έκδοση 2022]
- Chalkou M., “Censored bodies and bodily functions in

Dimitris Kollatos's early films", in Dalila Honorato - Ingeborg Reichle - María Antonia González Valerio - Andreas Giannakoulopoulos (eds), *Taboo - Transgression - Transcendence in Art & Science 2020 proceedings*. [forthcoming 2021]

- Πετσίνη Π., Χάλκου Μ., «Η λογοκρισία ως δημιουργικό όριο, η λογοκρισία ως καταστολή: Οι ταινίες *Χάπυ Νταΐη* (Παντελής Βούλγαρης 1976) και *Καγκελόπορτα* (Δημήτρης Μακρής, 1978)» στο Γιάννης Δημητρακάκης - Αναστασία Νάτσινα (επιμ.) *Μεταπολίτευση 1974 – 1981: Λογοτεχνία και πολιτισμική Ιστορία*, Ρέθυμνο: Εκδόσεις της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης, 2021.
- Chalkou M., "Eastern European cinemas, Greek film culture and cross-border exchange in the 1950s and 1960s: Movies, festivals, co-productions and state censorship" in Sideri Eleni (ed.) *Cultural Neighbourhoods and Co-productions in South East Europe and Beyond*, Thessaloniki: University of Macedonia Press, 2021.
- Κούκη Ελ., «Συνοικία το Όνειρο: Η μικροϊστορία μιας λογοκρισίας», *Filmicon: Journal of Greek Film Studies*, Issue 7, December 2020. 121-146.
- Πετσίνη Π., Χάλκου Μ., Μπουρνάζος Στρ., «Οι μικρομηχανισμοί της εξουσίας: λογοκρισία, μετεμφυλιακό κράτος και Μεταπολίτευση», *Αρχειοτάξιο* 22, Νοέμβριος 2020. 6-8.
- Κούκη Ελ., «Μνημείο του θεσσαλού αγρότη ή Μνημείο για την εξέγερση του Κιλελέρ; Πολιτικές αντιπαραθέσεις, λογοκρισία και αυτολογοκρισία στον θεσσαλικό κάμπο, 1981-1997», *Αρχειοτάξιο*, τ.22, Νοέμβριος 2020. 152-162.
- Πετσίνη Π., «Από τον «κατευνασμό των πολιτικών παθών» στη «Δεξιά κουλτούρα»: Μάχες της μνήμης και πολιτική λογοκρισία στη Μεταπολίτευση», *Αρχειοτάξιο*, τ.22, Νοέμβριος 2020. 93-114.
- Πετσίνη Π., «Αντίσταση 40 – 50: Η λογοκριμένη ταινία της Μαρίας Καραβέλα (1977 [1979])», *Αρχειοτάξιο*, τ.22, Νο-

έμβριος 2020. 115-136.

- ο Χάλκου Μ., «Διευρύνοντας τα όρια του «επιτρεπτού»: Η λογοκρισία στις ταινίες *Οι Εληές* (1964) και *Ο θάνατος του Αλέξανδρου* (1966) του Δημήτρη Κολλάτου», *Αρχειοτάξιο*, τ.22, Νοέμβριος 2020. 29-48.

□ Θεματικά τεύχη

- ο Petsini P., Takis A. (eds), «Free Speech and its Discontents: Belief Systems, Identities and Censorship in Greece», *History*, double special issues 22.1 & 22.2. [forthcoming 2023-2024]

Contributors:

PART I:

- Dimitris Christopoulos, Panteion University of Social and Political Sciences.
- Yannis Tassopoulos, National and Kapodistrian University of Athens.
- Andreas Takis, Aristotle University of Thessaloniki.
- Angela Dimitrakaki, University of Edinburgh.
- Ioannis Balampanidis, Panteion University of Social and Political Sciences.
- Nikos Stamatini, National & Kapodistrian University of Athens.
- Penelope Petsini, Panteion University of Social and Political Sciences.

PART II:

- Emilia Salvanou, Utrecht University
- Eleni Kouki, Panteion University of Social and Political Sciences
- Vasiliki Petsa, Hellenic Open University
- Maria Chalkou, Panteion University of Social and Political Sciences – Ionian University
- Iasonas Chandrinou, University of Regensburg
- Anna Maria Droumpouki, Selma Stern Zentrum für

- ο Πετσίνη Π. (επιμ.), «Η Τέχνη στον γύψο: Η Λογοκρισία στη δικτατορία των Συνταγματαρχών», *Σύγχρονα Θέματα*, τ.153, Σεπτέμβριος 2021.
Περιεχόμενα:
 - Πηνελόπη Πετσίνη: Εισαγωγή της επιμελήτριας - Η Τέχνη στον γύψο: Η Λογοκρισία στη δικτατορία των Συνταγματαρχών
 - Γιάννης Γκλαβίνας: «Απαγορεύομεν την εκτύπωσιν εις δίσκους γραμμοφώνου»: Η προληπτική λογοκρισία στο τραγούδι την περίοδο της δικτατορίας των συνταγματαρχών μέσα από το αρχείο της Γενικής Γραμματείας Τύπου και Πληροφοριών.
 - Ελένη Κούκη: Άτυπη λογοκρισία και εικαστικά κατά την περίοδο της Δικτατορίας της 21ης Απριλίου.
 - Ηρώ Κατσιώτη - Κωνσταντίνα Σταματογιαννάκη: Oh les beaux jours! Για το θέατρο στα χρόνια της χούντας.
 - Σπύρος Κακουριώτης: Με 66 στίχους λιγότερους: Το Σκιάχτρο στη Στοά της δικτατορίας.
 - Μαρία Χάλκου: Ο δημιουργός Θόδωρος Αγγελόπουλος και το σενάριο του *Θιάσου* (1975): Επιτέλεση και λογοκρισία.
- ο Πετσίνη Π., Μπουρνάζος Στρ., Χάλκου Μ. (επιμ.), «Λογοκρισία και δημοκρατία | Μετεμφυλιακό κράτος και Μεταπολίτευση», *Αρχειοτάξιο*, τ.22, Νοέμβριος 2020.
Περιεχόμενα:
 - Πηνελόπη Πετσίνη – Μαρία Χάλκου – Στρατής Μπουρνάζος: Εισαγωγικό σημείωμα
 - Ευγένιος Μαθιόπουλος: Η Λογοκρισία του γυμνού στην Τέχνη: Η παρέμβαση του Ναυτικού, της Αστυνομίας και του Εισαγγελέα στην έκθεση του «Αρμού» το 1952.

- Μαρία Χάλκου: Διευρύνοντας τα όρια του «επιτρεπτού»: Η λογοκρισία στις ταινίες *Οι Εληές* (1964) και *Ο θάνατος του Αλέξανδρου* (1966) του Δημήτρη Κολλάτου.
- Αθηνά Σκουλαρίκη: Το ταμπού της σλαβοφωνίας στην ελληνική Μακεδονία: απόκρυψη, λογοκρισία, αυτολογοκρισία από το τέλος του Εμφυλίου ως τη Μεταπολίτευση.
- Μπάμπης Κουρουνδής: Η ελευθερία του Τύπου ως συνταγματικό διακύβευμα: Από την υπονόμευση της «βαθείας τομής» στην επιφυλακτική κατοχύρωση της Μεταπολίτευσης.
- Μάνος Αυγερίδης – Μάγδα Φυτιλή – Ελένη Κούκη: Αναμοχλεύοντας τα πάθη: Τα όρια του πολιτικού λόγου για την Εθνική Αντίσταση.
- Πηνελόπη Πετσίνη: Από τον «κατευνασμό των πολιτικών παθών» στη «Δεξιά κουλτούρα»: Μάχες της μνήμης και πολιτική λογοκρισία στη Μεταπολίτευση.
- Αντίσταση 40 – 50
 - Πηνελόπη Πετσίνη: Αντίσταση 40 – 50: Η λογοκριμένη ταινία της Μαρίας Καραβέλα (1977 [1979]).
 - Μαρία Καραβέλα: Αντίσταση 40 – 50.
 - Μαίρη Ζυγούρη: Περικύκλωμα (Κοκκινιά 2017).
- Σπύρος Κακουριώτης: «Της δημοσιότητας των απόψεών σας προηγείται η παραίτησις»: Η κρίση στο ΚΘΒΕ το 1977.
- Ελένη Κούκη: Μνημείο του θεσσαλού αγρότη ή Μνημείο για την εξέγερση του Κιλελέρ; Πολιτικές αντιπαραθέσεις, λογοκρισία και αυτολογοκρισία στον θεσσαλικό κάμπο, 1981-1997.
- Δημήτρης Παπανικολάου – Γιώργος Σαμπατακάκης: Η λογοκρισία ως πολιτισμική ιστορία: Το HIV/AIDS στην Ελλάδα (1982-2000).

CIVIL

■ CENSORSHIP IN
VISUAL ARTS & FILM